

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

«До захисту допускаю»

завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Алла РЕВТЬ червня 2026 р.

Технології соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти

Спеціальність 231 Соціальна робота

Бакалаврська робота

на здобуття кваліфікації – бакалавр з соціальної роботи за спеціалізацією
«Соціальна педагогіка»

Автор роботи: Марта ПЕТРИК

підпис

**Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Мар'яна КЛИМ**

підпис

Дрогобич, 2026

Анотація

У бакалаврській роботі досліджено особливості технологій соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти. Актуальність теми зумовлена зростанням потреби суспільства у виявленні, підтримці та розвитку обдарованої молоді, а також необхідністю вдосконалення професійної діяльності соціального педагога у цьому напрямі.

У роботі проаналізовано науково-теоретичні підходи до визначення понять «обдарованість», «обдарована дитина», «соціально-педагогічна діяльність». Розкрито сутність та види обдарованості, визначено психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, їхні освітні та соціальні потреби.

Особливу увагу приділено характеристиці сучасних технологій соціально-педагогічної діяльності, зокрема індивідуалізації навчання, проєктної діяльності, тренінгових технологій, консультативної підтримки, технологій розвитку креативності та соціальних навичок. Обґрунтовано роль соціального педагога у створенні сприятливого освітнього середовища для розвитку обдарованих учнів, налагодженні взаємодії між учнями, батьками та педагогічним колективом.

Resume

The bachelor's thesis examines the features of technologies of socio-pedagogical activity with gifted children in the conditions of a general secondary education institution. The relevance of the topic is обусловлена by the growing need of society to identify, support, and develop gifted youth, as well as the necessity to improve the professional activity of social educators in this area.

The paper analyzes scientific and theoretical approaches to defining the concepts of “giftedness,” “gifted child,” and “socio-pedagogical activity.” The essence and types of giftedness are revealed, and the psychological and pedagogical characteristics of gifted children, as well as their educational and social needs, are identified.

Particular attention is paid to the characterization of modern technologies of socio-pedagogical activity, including individualized learning, project-based activities, training technologies, counseling support, and technologies for developing creativity and social skills. The role of the social educator in creating a favorable educational environment for the development of gifted students and in establishing interaction between students, parents, and the teaching staff is substantiated.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ.....	
1.1. Сутність та зміст дитячої обдарованості	
1.2. Вітчизняний та закордонний досвід соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми.....	
1.3. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих молодших школярів у закладах загальної середньої освіти.....	
РОЗДІЛ II. ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ.....	
2.1. Методика дослідження обдарованості у молодших школярів.....	
2.2. Особливості укладання програми соціально-педагогічної підтримки обдарованих молодших школярів у закладах загальної середньої освіти.....	
2.3. Рекомендації для соціальних педагогів стосовно соціально-педагогічної діяльності з дітьми у закладах загальної середньої освіти.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Теперішнім часом питання обдарованості стає дедалі гострішим. Своєчасне виявлення, навчання та формування здібних і талановитих дітлахів є одним із ключових завдань модернізації освітньої системи. Проте недостатня кваліфікація викладачів для роботи з тими, хто демонструє нетипову поведінку та мислення, спричиняє хибну оцінку їхніх рис та усієї діяльності. Часто креативне мислення обдарованого школяра сприймається як відхилення від норми чи просто нонконформізм. Підопічні з високими здібностями надзвичайно вимогливі до своєї особистості, часто ставлять перед собою завдання, недосяжні на даному етапі, що веде до нервових зривів та дестабілізації їхньої поведінки.

У сучасній фаховій літературі з'являється дедалі більше статей та публікацій, які хоч якось торкаються цієї матерії. Втім, усе це лише крапля в океані психологічних викликів, з якими зіштовхуються освітяни та батьки обдарованих дітей у наші дні, коли інформаційні блоки оновлюються раз на п'ять років, а то й швидше. Сучасні учні мусять утримувати в голові такий обсяг даних, що подекуди їхня ще незміцніла психіка не витримує такого тиску. Звідси й емоційні зриви та апатія. Тут вже немає часу на розвиток творчого ресурсу, який потребує делікатного, уважного ставлення; натомість відбувається безперервна гонитва за обсягом та якістю здобутих знань.

Обдарованість сприяє формуванню особистості, яка максимально реалізує себе, свою унікальність, свою внутрішню духовну суть (за Д. Богоявленською, А. Вангер). Важливо також те, що, створюючи різнопланові цінності, така людина здійснює вплив на культуру в цілому, збагачуючи її як у пізнавальному, так і в естетичному та моральному плані.

У вітчизняних педагогічних та психологічних колах дослідженням виявлення та розвитку дитячих обдарувань займалися В. Юркевич, А. Хуторський, В. Крутецький та інші. Серед закордонних фахівців варто згадати Е. де Боно, Дж. Гілфорда, Е. Торренса та інших.

На нинішньому етапі впроваджуються проєкти створення системи для виявлення та розвитку здібностей у дітей, а також адресного супроводу малечі відповідно до їхніх талантів. Здійснюється узгодження роботи провідних осередків, спрямованих на роботу з обдарованими дітьми, та їхнє належне забезпечення. Проте, лише у певної частини талановитих дітей, завдяки цілеспрямованим зусиллям педагогів та батьків, а також через суспільний вплив, їхні обдарування та якості знаходять реальне, суспільно вагоме втілення у діяльності.

Отже, виникла суперечність: соціальна робота з обдарованими дітьми належним чином висвітлена у теорії, але її практична реалізація є недостатньою.

Об'єктом дослідження є процес науково-педагогічного супроводу обдарованих учнів початкових класів у середніх загальноосвітніх закладах.

Предметом дослідження слугує наповнення, форми та методи соціально-педагогічної допомоги обдарованим дітям у межах середньої загальної освіти.

Метою наукової роботи є наукове обґрунтування та практична перевірка навчального плану соціально-педагогічного забезпечення обдарованих учнів молодших класів у загальноосвітніх установах.

Для досягнення цієї цілі нами було сформульовано наступні завдання:

1. З'ясувати суть та змістовне наповнення дитячої обдарованості.
2. Проаналізувати вітчизняний та міжнародний досвід надання підтримки талановитим дітям.
3. Розкрити сутність та зміст соціально-педагогічної допомоги обдарованим учням початкової школи у загальноосвітніх закладах.
4. Створити та апробувати програму соціально-педагогічної підтримки обдарованих молодших школярів у закладах загальної середньої освіти.

Згідно з поставленою метою та завданнями дослідження, було визначено методи: аналіз, структурування, узагальнення, групування – вони дадуть змогу опрацювати наукові джерела, чітко окреслити сутність соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми, основні погляди на вивчення обдарованості, а також специфіку процесу соціально-педагогічного супроводу молодших

школярів; опитування та тестування, які допоможуть визначити особливості соціально-педагогічної допомоги обдарованим учням початкової школи; аналітичні операції, порівняння та інтерпретація, які будуть застосовані на етапі обробки даних емпіричного дослідження та формування плану педагогічних дій для здійснення соціально-педагогічного супроводу обдарованих молодших школярів в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Теоретична цінність роботи полягає у комплексному підході до соціально-педагогічного супроводу обдарованих учнів початкових класів, який охоплює не лише усунення їхніх труднощів у навчанні, але й передбачає створення умов для повного розкриття їхнього потенціалу.

Практична значущість роботи виражається у розробці навчального плану надання соціально-педагогічної допомоги обдарованим молодшим школярам у загальноосвітніх установах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

1.1 Сутність та зміст дитячої обдарованості

Питання обдарованості завжди перебувало та продовжує перебувати в центрі уваги великої кількості науковців із педагогіки, психології, соціології, філософії та інших дисциплін, що досліджують людську природу. Перші спроби осмислити цю проблему були зроблені ще другій половині дев'ятнадцятого століття, коли світ побачила праця Ф. Гальтона « Hereditary Genius: Its Laws and Consequences » (1869). Сьогодні ж виховання обдарованих індивідів набуло статусу життєво необхідного аспекту нашого буття, нагальної потреби сучасної цивілізації, від ефективності вирішення якої значною мірою залежить її подальший поступ. Американські науковці Дж. Гілфорд, П. Торренс, Ф. Баррон, К. Тейлор проводили аналіз феномену обдарованості в межах психологічної науки.

Єдиного загальновизнаного тлумачення поняття «обдарованість» не існує. Найбільш поширеним вважається визначення, запропоноване німецьким психологом В. Штерном. Він трактує його так: «Обдарованість – це загальна спроможність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги; це загальна здатність психіки до адаптації у нових умовах та при зіткненні з новими завданнями» [1].

Обдарованість розглядається як невід'ємний природний дар, отриманий людиною на основі спадковості. Вона нерозривно сплетена з усім життєвим шляхом особистості, проявляючись на різних стадіях її становлення. На думку Т. Цигена, термін «обдарованість» охоплює певні інтелектуальні задатки, включаючи різні види пам'яті.

На сьогодні налічується понад сотня дефініцій обдарованості. Відповідно до концепцій Дж. Гілфорда (1969), Е. Торренса (1962), Д. Богоявленської (1983), обдарованість є загальною рисою особистості, що впливає на творчу віддачу незалежно від сфери, в якій ця особистісна активність проявляється. Термін

«обдарованість» був уперше сформульований у середині XIX ст. англійським психологом Френсісом Гальтоном. Обдарованість – це рівень розвитку будь-яких людських здібностей, що пов'язаний із процесом їхнього набуття, але водночас їй не підпорядкований. Базуючись на ідеях психологів Дж. Керрола та Б. Блума, їхні послідовники розробили навчальні програми для роботи з обдарованими дітьми. Вивченням специфіки обдарованих дітей займався також Ж. Брюно [73-79, 14].

Н. Лейтес під терміном «обдарованість» розуміє сукупність задатків. Він стверджує, що дитяча обдарованість виявляється як схильність до праці та гостра потреба дитини занурюватися у певний вид діяльності. При цьому розвиток стимулює не будь-яка діяльність, а лише та, що супроводжується позитивними емоційними переживаннями [53]. Згідно з Л. Слободянюком, обдарованість – це не лише унікальне поєднання здібностей індивіда, а й певний комплекс його особистісних якостей. В. Чудновський та В. Юркевич визначають обдарованість як високий ступінь розвитку як загальних, так і спеціалізованих здібностей [14]. Обдарованість є ключовою рисою талановитої особистості, що дає їй можливість розвивати свій хист до більш високих досягнень [6].

Питанню обдарованості приділялася увага психологів, зокрема: А. Матюшкін у праці «Концепція творчої обдарованості», Н. Шумакова та В. Юркевич у низці своїх публікацій, Г. Чистякова у статті «Обдарована дитина: ілюзії та реальність» та інших джерелах. Загальна обдарованість інтерпретується як ступінь розвитку загальних хистів, що окреслює сфери, у яких індивід може досягти значних висот [6]. Б. Теплов трактував обдарованість як якісно особливе поєднання здібностей, від котрого залежить вірогідність більшого чи меншого успіху у виконанні певного виду діяльності [5].

Вітчизняні фахівці у галузі психології спробували систематизувати актуальні дані про обдарованість, визначивши її як «динамічну, яка прогресує протягом життєвого циклу, характеристику психіки, що обумовлює здатність особистості домагатися вищих (видатних, надзвичайних) результатів в одній або кількох галузях діяльності, перевершуючи інших людей». Обдарованою доцільно

називати дитину, «яка демонструє вражаючі, очевидні, а інколи й виняткові здобутки (або має внутрішній потенціал для таких результатів) у певній сфері діяльності» [106]. У педагогічній науці проблематикою обдарованості займалися такі дослідники, як Е. Белова, Д. Богоявленська, А. Савенков, А. Хуторський. Обдарованість розглядається як значне, порівняно з середньовіковими показниками, випередження у когнітивному розвитку або ж винятковий розквіт специфічних обдарувань (наприклад, музичних чи мистецьких) [7; 11].

Три загальноприйняті критерії розрізнення здібностей є такими: 1) індивідуальні психологічні риси, що вирізняють одну людину від іншої; 2) показники, що стосуються успішності виконання певного виду діяльності; 3) здатність до опанування нових знань та навичок [32]. У цій праці ми будемо керуватися дефініцією Б. Теплова, який визначив обдарованість як якісно унікальне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення вищого чи нижчого успіху у здійсненні конкретної діяльності [5]. Стосовно різновидів обдарованості, їхня класифікація залежить від критерію, покладеного в основу групування.

В обдарованості можна простежити як якісні, так і кількісні аспекти. Якісні ознаки обдарованості відображають специфіку психічних можливостей особистості та особливості їхнього виявлення у тих чи інших активностях. Кількісні ж характеристики дозволяють оцінити ступінь вираженості цих можливостей. Серед критеріїв для виділення типів обдарованості можна назвати такі: 1. Тип діяльності та відповідні психічні сфери. 2. Рівень сформованості. 3. Форми прояву. 4. Широта виявлення у різних видах діяльності. 5. Особливості розвитку відповідно до віку [13].

Тип діяльності та супутні психічні сфери. Класифікація різновидів обдарованості відбувається у межах головних типів діяльності з урахуванням диференціації психічних сфер та відповідно до міри залучення певних рівнів психічної організації (беручи до уваги якісну своєрідність кожного рівня). Розуміючи обдарованість як індивідуальні передумови, необхідні для ефективного функціонування людини у певній галузі, дослідники часто

використовують такі синоніми: геніальність, хист, надздібності, суперобдарованість, обдарування, високий рівень розвитку здібностей та інші [33]. До основних видів діяльності відносять: практичну, теоретичну (особливо для дитячого віку, слушніше говорити про пізнавальну діяльність), мистецько-естетичну, комунікативну та духовно-ціннісну.

Психічні сфери представлені інтелектуальною, емоційною та мотиваційно-вольовою. У межах кожної сфери можна виокремити такі рівні організації психіки. Наприклад, в інтелектуальній сфері розрізняють сенсомоторний, просторово-візуальний та концептуально-логічний рівні. У межах емоційної сфери – рівні емоційної реакції та емоційного досвіду. У межах мотиваційно-вольової сфери – рівні спонукання та цілепокладання.

З огляду на сказане, можна виділити такі категорії обдарованості [11]: 1) У практичній сфері, зокрема, можна виділити хист до ремесел, спортивні здібності та організаторські обдарування. 2) У пізнавальній діяльності – інтелектуальна обдарованість різноманітного спрямування відповідно до предметного змісту діяльності (хист до природничих чи гуманітарних наук, інтелектуальних ігор тощо). 3) У мистецько-естетичній діяльності – хореографічне, сценічне, літературно-поетичне, образотворче та музичне обдарування. 4) У комунікативній царині – лідерські та атрактивні здібності. 5) У духовно-ціннісному вимірі – обдарованість, що проявляється у творенні нових духовних цінностей та служінні суспільству.

Кожен різновид хисту (обдарованості) вимагає одночасного залучення усіх щаблів психічної побудови, проте з домінуванням того рівня, що є найважливішим для конкретного виду діяльності. Класифікація різновидів хисту, виходячи з критерію «вид роботи та психічні сфери, які її підтримують», є найбільш суттєвою для усвідомлення якісної унікальності природи обдарованості. Цей критерій слугує відправною точкою, тоді як решта критеріїв окреслюють особливі, властиві людині на певний момент форми [11].

Відповідно до міри формування, хист поділяється на: фактичний хист; потенційний хист. Фактичний хист – це психологічна позначка дитини, яка має

вже доведені (досягнуті) показники психічного поступу, що проявляються у вищому рівні виконання роботи у певній галузі порівняно з віковими та соціальними стандартами. У цьому контексті йдеться не лише про навчання, а й про широкий спектр різних видів занять. Особливу групу фактично обдарованих дітей складають здібні діти. Вважається, що здібна дитина – це та, чиї надбання відповідають вимозі об'єктивної новизни та соціальної ваги [11].

Потенційний хист – це психологічна характеристика дитини, яка володіє лише певними психічними резервами (потенціалом) для видатних успіхів у тій чи іншій сфері діяльності, але наразі не здатна реалізувати ці можливості через їх функціональну недосконалість. Розвиток цього резерву може гальмуватися низкою негативних обставин (скрутні родинні умови, недостатня мотивація, низький рівень самоконтролю, відсутність належного освітнього оточення тощо). Виявлення потенційного хисту вимагає високої здатності до прогнозування у застосовуваних методах діагностики, адже йдеться про ще не сформовану цілісну якість, про подальше зростання якої можна судити лише на основі окремих ознак. Інтеграція складових, необхідних для великих звершень, ще не відбулася. Потенційний хист проявляється за сприятливих умов, що створюють певний розвиваючий вплив на початкові психічні можливості дитини [11].

За критерієм «спосіб вияву» можна виділити: очевидна обдарованість; прихована обдарованість [11]. Очевидний хист демонструється у діяльності дитини досить виразно і недвозначно, навіть у складних умовах. Досягнення дитини настільки незаперечні, що наявність у неї хисту не викликає сумнівів. Тому фахівець у сфері дитячої обдарованості може адекватно оцінити «зону найближчого розвитку» та коректно визначити план подальшої роботи з такою «багатообіцяючою дитиною».

Проте обдарованість не завжди проявляється настільки відкрито [11]. Прихований хист виявляється в нетиповій, замаскованій формі, його не помічають оточуючі. Як наслідок, зростає ризик хибних суджень про відсутність хисту у такої дитини. Її можуть віднести до категорії «малоперспективних» і позбавити потрібної допомоги та підтримки. У випадках прихованого хисту, який

не простежується в успіхах роботи до певного моменту, розуміння особистісних рис обдарованої дитини набуває особливої ваги. Особистість обдарованої дитини містить яскраві свідчення її небуденності [11].

Можна помітити певну кореляцію між віком появи хисту та сферою, у якій він реалізується. Найчастіше й найшвидше здібності прокльовуються у царині мистецтва, особливо музичного. Дещо згодом виявляється обдарованість у візуальних мистецтвах. У науковій галузі ж значущі результати, такі як проривні відкриття чи формування нових напрямків досліджень, зазвичай приходять пізніше, ніж у мистецьких сферах. Частково це зумовлено потребою накопичення ґрунтовних та об'ємних знань, без яких здійснення наукових осяянь просто неможливе.

Серед наукових дисциплін математичні таланти традиційно демонструються раніше за інші (достатньо згадати Лейбніца, Галуа, Гаусса). Ця тенденція знаходить своє підтвердження у життєписах видатних особистостей. Отже, обдарованість постає як явище багатогранне за своєю природою. Для фахівця-практика це означає як можливість, так і потребу мати ширше бачення унікальності хисту кожної окремої дитини, адже будь-яка його оцінка є певною мірою умовною величиною.

Найяскравіші таланти дитини не гарантують автоматично її майбутніх високих досягнень. Не можна ігнорувати той факт, що ознаки хисту, помітні у дитинстві, можуть як поволі, так і доволі стрімко згаснути, навіть за умови, здавалося б, ідеальних обставин. Врахування цього моменту набуває особливої ваги при організації роботи з обдарованими дітьми на практичному рівні.

Отже, проаналізувавши праці як вітчизняних, так і закордонних науковців, можна дійти висновку, що обдарованість – це сукупність задатків та здібностей, які за сприятливих умов дають потенційну здатність досягати значно вищих звершень у певній (чи певних) діяльності, аніж більшість інших людей.

Одним із найбільш спірних моментів, що оточують проблему дітей з високими здібностями, є частота вияву цієї самої дитячої обдарованості. Тут ми бачимо два діаметрально протилежні погляди: «кожна дитина має дар» та «діти,

наділені даром, трапляються надзвичайно рідко». Носії першої позиції дотримуються думки, що за наявності відповідних, сприятливих обставин, потенціал обдарованості можна виплекати практично у будь-якої здорової дитини. Натомість, для прихильників другого підходу обдарованість – це винятковий феномен, тому акцент зміщується на активний пошук саме таких вундеркіндів.

В нинішніх реаліях виникає потреба у всебічній підтримці талановитих дітей на етапі здобуття загальної середньої освіти, аби гарантувати найповніше розкриття та вдосконалення їхніх хистів, що зрештою веде до досягнення високих показників. На державному (законодавчому) рівні турбота про розвиток творчих здібностей є однією з ключових вісей державної стратегії в Україні [7].

1.2. Вітчизняний та закордонний досвід соціально-педагогічної підтримки обдарованих дітей

Особливої ваги набуває пошук дієвих підходів до навчання видатних дітей, формування середовища, сприятливого для їхнього інтелектуального та особистісного прогресу. Подібні цілі лише частково досягаються через корекцію навчальних програм, методик чи форм організації навчального процесу в межах стандартної освіти чи дотичних освітніх послуг. На передній план виступає реалізація всього потенціалу учнів, враховуючи їхню унікальність.

Отже, на цей час можна констатувати розрив між запитом соціуму на виховання обдарованої особистості в контексті євроінтеграційних процесів України та недостатньою опрацьованістю соціальних інструментів, що стимулюють її самоздійснення. Це зумовлює нагальність наукових студій, присвячених проблематиці таланту, зокрема й ролі системи освіти у виявленні, плеканні та допомозі здібним школярам у самореалізації [33]. Фахівець із соціальної педагогіки розглядає школяра як усебічну особистість, заохочує його долучення до наукових, технічних, мистецьких видів діяльності, занять спортом, суспільно корисної праці, допомагає розпізнати схильності, виявити таланти, розкрити обдарування та здібності. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Щодо специфіки роботи соціальних педагогів у загальноосвітніх

зкладах», однією з ключових місій соціально-педагогічної діяльності є взаємодія з тими, хто має видатні чи творчі здібності, забезпечення їхнього відповідного супроводу та вдосконалення навчально-виховного циклу.

Здатність соціального педагога розкрити та підтримати хист дитини суттєво сприятиме її успішній соціалізації та убезпечить від негативного впливу життєвих обставин. Адже високий рівень обдарованості та геніальність, що спостерігається лише в однієї особи з тисячі народжених, можна вважати латентною формою ризику. Залежно від сприятливих умов соціуму, особливо на початкових етапах, ці задатки розвиваються приблизно в одного на мільйон, а справжніми геніями стає лише один із десяти мільйонів.

Соціально-педагогічна протекція розуміється як діяльність у сфері соціальної педагогіки, сфокусована на виявленні, визначенні та усуненні проблем дитини задля реалізації та захисту її права на повноцінний розвиток та здобуття освіти [20].

Проаналізувавши наукові праці як іноземних, так і вітчизняних педагогів (серед яких Т. Алексеєнко, Л. Аксьонова, Т. Анохіна, М. Галагузова, І. Ліпський, А. Макаренко, В. Тесленко), можна дійти висновку, що питання соціально-педагогічної протекції особистості є важливим об'єктом наукового пошуку. Зокрема, останніми роками було підготовлено низку монографій та дисертацій, автори яких досліджували різні грані підтримки як категорії соціальної педагогіки.

До них належать: теорія та практика соціально-педагогічної протекції діяльності дитячих громадських формувань України (Л. Романовська); соціально-педагогічна допомога батькам малюків з особливими потребами (І. Макаренко); педагогічна підтримка обдарованих учнів загальноосвітніх шкіл України другої половини ХХ століття (А. Балацинова); теорія та практика соціально-педагогічної протекції дітей з обмеженими можливостями у промисловому регіоні (В. Тесленко); теорія та практика соціально-педагогічної підтримки студентства у закладах вищої освіти (Ю. Богінська); соціально-педагогічна допомога сім'ї у скруті (І. Євграфова); теорія та практика розвитку

соціальності школярів в умовах інклюзивної освіти (О. Рассказова); педагогічна підтримка соціалізації дошкільнят-сиріт у дитячих будинках (С. Балер); підготовка фахівців із соціальної педагогіки до інтеграції дітей з особливими психофізичними вадами у колектив загальноосвітнього закладу (Г. Першко); соціально-педагогічні аспекти роботи з батьками дітей з особливими потребами (Т. Соловйова) та інші [17].

Наразі поняття «соціально-педагогічна протекція» все ще перебуває в стадії наукової розробки, а підходи до його трактування залишаються дискусійними. Відтак, розглянемо наявні погляди на родові поняття «підтримка».

Так, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» знаходимо, що підтримка – це: дія відповідно до значення слова «підтримувати»; те, що слугує опорою для когось чи чогось; забезпечення, надання необхідного ресурсу у процесі створення, проєктування певного об'єкта чи системи; супровід об'єкта; те, що зміцнює, додає впевненості, підбадьорює [15].

Дослідник Л. Оліференко зауважує, що термін «підтримка» порівняно нещодавно впроваджено у педагогіку Н. Криловою, а подальшого розвитку набув у працях О. Газмана, який розглядає підтримку як професійну діяльність педагогів у школах, спрямовану на надання допомоги учням у вирішенні їхніх проблем [11].

У тлумачному словнику С. Ожегова підтримка визначається як «допомога, сприяння», а також розкриваються додаткові значення: підтримати, не дати впасти; надати допомогу, сприяння; висловити згоду, стати на захист когось; не дозволити чомусь припинитися [9].

Оскільки термін «підтримка» часто фігурує у словосполученні «допомога і підтримка», виникає потреба у розмежуванні цих понять. Вважаємо за слушне порівняти наукові позиції фахівців щодо інтерпретації ними категорії «педагогічна підтримка», «соціальна підтримка», «соціально-педагогічна підтримка».

Розвиток поняття «підтримка» простежується у роботах О. Газмана, Н. Крилової, Н. Михайлової, С. Юсфіна, які розглядають її як фахову активність педагогів у загальноосвітніх установах, спрямовану на надання сприяння дітям у розв'язанні їхніх негараздів. Майже одночасно з цим з'явилися поняття «соціальна підтримка», «педагогічна підтримка», «психолого-педагогічна підтримка» та «соціально-педагогічна підтримка» [7].

О. Газман трактує педагогічну підтримку як процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, цілей, потенціалу, шляхів подолання перешкод і складнощів, що заважають їй зберегти людську гідність та самостійно досягти бажаних результатів у навчанні, саморозвитку, комунікації та життєвому виборі [19]. Науковець А. Іванов головним змістом педагогічної підтримки вважає допомогу (від педагога, психолога, батьків) у становленні особистості, яка стимулює активізацію внутрішніх ресурсів та потенціалу самореалізації. Дослідник визначає педагогічну підтримку як «допомогу» та «сприяння» у подоланні життєвих труднощів особистості [9].

Автори першого підручника із соціальної педагогіки – І. Зверєва, Л. Коваль, С. Хлебик – ототожнюють поняття «соціальна підтримка» з поняттям «соціальна допомога», трактуючи останнє як вид соціальної діяльності державних органів, що мають відповідні повноваження. Ця діяльність спрямована на підтримання гарантованого державою рівня матеріального забезпечення дітей, молоді та великих сімей, враховуючи їхній матеріальний та фізичний стан, склад сім'ї, вік, стан здоров'я, участь у громадській чи іншій діяльності. Це допомога окремим особам, соціальним групам чи верствам населення з метою задоволення потреб, необхідних для нормального функціонування у межах конкретного суспільства, певної ситуації, а також створення умов для самореалізації [2]. Автори наголошують, що надання громадою соціальної підтримки індивіду є ключовою ознакою соціально-педагогічної діяльності та соціальної терапії. Взаємозв'язок соціально-педагогічної діяльності та соціальної терапії впливає із спільної фінальної мети – допомогти людині впоратися з її щоденними життєвими негараздами.

Ця діяльність базується на виявленні та «діагностиці» проблем, структуруванні та трансформації сталих моделей поведінки та діяльності, і, якщо необхідно, – на їх корекції. На відміну від безпосереднього надання благ (нагодувати, одягнути тощо), соціальна підтримка переважно виявляється як «допомога з метою формування навичок самостійної допомоги».

У довіднику для фахівців соціальної сфери знаходимо, що соціальна протекція – це комплекс дій, що запроваджується суб'єктами соціально-виховної діяльності, і спрямований на усунення проблем різноманітних осіб, котрі потрапили у скрутні обставини, через надання їм допомоги або необхідних видів соціальних послуг; це також сукупність заходів, націлених на формування умов, котрі забезпечують соціальну захищеність людства [32].

Л. Оліференко тлумачить соціальну протекцію як злагоджені кроки державних та недержавних структур, націлені на виведення окремих членів суспільства із скрутного становища [1]. О. Безпалько до найбільш поширених різновидів соціальної протекції відносить матеріальну, психологічну, педагогічну, правову (юридичну) та інші [180, 33].

Значна увага у сучасних дослідженнях із соціальної педагогіки приділяється осмисленню терміну «соціально-педагогічна протекція». У Енциклопедії для фахівців соціальної сфери зазначається, що сутність соціально-педагогічної протекції полягає у супроводі особистості у процесі її входження у соціум, аби розкрити та розвинути її потенціал. Така протекція реалізується у ході освітньо-виховної, а також соціально-педагогічної діяльності, під якою мають на увазі багатогранний вплив на людину [161, 32].

Аналіз наукових праць дозволив виділити декілька поглядів на розуміння змісту соціально-педагогічної протекції.

Так, науковці Н. Заверико, І. Липський, Л. Оліференко визначають соціально-педагогічну протекцію як різновид соціально-педагогічної діяльності. У цьому контексті, Н. Заверико вважає, що соціально-педагогічна протекція передбачає діяльність фахівця соціальної сфери, спрямовану на створення сприятливих умов для розвитку у вихованця задатків та обдарувань, для

визначення життєвої мети, реальних прагнень, усвідомлення власних труднощів, проблем, можливостей, напрямків розвитку [34].

Н. Заверико стверджує, що соціально-педагогічна протекція охоплює діяльність соціального педагога, орієнтовану на створення умов, які сприятимуть розкриттю у дитини природних схильностей та здібностей, формуванню цілей, дійсних прагнень, розумінню власних перешкод, викликів, потенціалу, траєкторії розвитку, а також на формування у дитини знань, умінь, навичок для долаття власних складнощів, вирішення нагальних проблем. Наслідком соціально-педагогічної протекції має стати зміцнення бажання дитини справлятися зі своїми труднощами; наявність у неї навичок та вмінь для вирішення конкретних питань, самоконтролю та самодопомоги й подібне [35].

Термін «педагогічна протекція» увійшов до наукового обігу завдяки Н. Криловій у 90-х роках минулого століття та набув подальшого розвитку у працях О. Газмана, Н. Михайлової, С. Юсфіна та інших дослідників. Майже одночасно з'явилися поняття «соціальна протекція», «медична протекція», «психолого-педагогічна протекція». «Протекція» розуміється як «надання допомоги», якщо «допомога — це певна система вжитих заходів, реалізація яких має на меті полегшити комусь щось», то протекція це безпосередньо втілення цієї системи заходів, цієї допомоги, тобто діяльність з надання допомоги. У випадку соціально-педагогічної протекції допомога, надавана дітям, полягає в тому, що професіонали виявляють, ідентифікують та вирішують проблеми дитини, яка зіткнулася з ситуацією, де порушуються її основоположні права.

Соціально-педагогічний супровід має на увазі діяльність фахівця-соціального педагога, сфокусовану на утворенні умов, які сприяють розкриттю в дитини задатків і талантів, допомагають їй усвідомити власні цілі та реальні прагнення, визначити проблеми, складнощі та потенціал для розвитку, а також виробляють у малюка знання, вміння та навички для подолання перепон і вирішення особистих питань. Наслідком такого соціально-педагогічного підтримання повинно стати посилення охоти обдарованої дитини впоратися зі

складнощами; розвиток умінь та навичок для вирішення конкретних питань, саморегуляції та самопомоги тощо [35].

Соціально-педагогічна підтримка це специфічний різновид соціально-педагогічної роботи. Термін «підтримка» увійшов до педагогіки порівняно недавно завдяки Н. Криловій, а згодом отримав розвиток у працях О. Газмана та інших науковців, котрі тлумачать його як професійну активність педагогів у закладах загальної освіти, спрямовану на допомогу дітям у розв'язанні їхніх проблем. Практично одночасно формуються поняття «соціальна підтримка», «педагогічна підтримка», «психолого-педагогічна підтримка», «медико-психолого-педагогічна підтримка» та «соціально-педагогічна підтримка» (О. Безпалько, Т. Селевко, В. Серіков та інші).

Соціально-педагогічна підтримка визначається як: 1) комплекс заходів, що вживаються суб'єктами соціально-педагогічної роботи, аби розв'язати проблеми людей, які опинилися у скрутних життєвих ситуаціях, через надання їм допомоги або необхідних соціальних послуг; 2) сукупність дій, націлених на створення умов, що гарантують соціальний захист особам. Найбільш поширеними формами соціальної підтримки є матеріальна, психологічна, педагогічна та правова (юридична). Результати наукових розвідок таких вчених, як О. Безпалько, Г. Лактіонова, І. Зверєва, дають змогу стверджувати, що підтримка і супровід можуть розглядатися як взаємозамінні та взаємопов'язані етапи соціально-педагогічної роботи, потрібні одній особі на різних стадіях її життєдіяльності. Соціальний супровід є однією з граней соціальної підтримки, що концентрується на підтримці органічно властивих людині реакцій, процесів і станів [32; 5; 255-256, 50].

Для реалізації соціально-педагогічного супроводу функціонують державні програми, запроваджено індивідуальні стипендії для переможців міжнародних та всеукраїнських олімпіад, учнів членів Малої академії наук України, які здобули перемогу у Всеукраїнському конкурсі наукових робіт, а також стипендії від Кабінету Міністрів України для лауреатів олімпіад з української мови й літератури. Розпорядженням КМУ від 8 серпня 2007 р. № 635-р було засновано

Інститут обдарованої дитини при Національній академії педагогічних наук України [3].

Інститут обдарованої дитини НАПН України є однією з ключових державних наукових установ, що проводить дослідження проблем обдарованості та розробляє науково-методологічні основи для визначення, розвитку обдарованої індивідуальності та впровадження отриманих знахідок у навчальний процес. Ключові напрямки роботи: дослідження феномену обдарованості та створення програм і технологій для розвитку обдарованої особистості на різних етапах життя в системі неперервної освіти (дошкільної, загальноосвітньої середньої, позашкільної, професійної, вищої); розробка методичного забезпечення для діагностики та розвитку обдарованості, створення умов, сприятливих для реалізації проєктів і програм, спрямованих на фізичний, психічний, соціальний, духовний та інтелектуальний розвиток талановитих дітей, а також їхній правовий та соціальний захист; впровадження наукових розробок, орієнтованих на вирішення нагальних питань у навчанні та вихованні обдарованих молодих людей; - формування громадської думки щодо розуміння державного значення роботи з обдарованою молоддю; інтеграція у світовий освітній та інформаційний простір у сфері роботи з обдарованою молоддю. Структура Інституту охоплює. Сектор філософсько-методологічних аспектів інноваційного розвитку людства; Відділ, що займається діагностикою обдарованості; Відділ, що займається плануванням розвитку обдарованості; Відділ інтелектуального розвитку обдарованого індивіда; Відділ інноваційних освітніх технологій для обдарованих; Науково-організаційний підрозділ.

Інститут є співзасновником чотирьох визнаних МОН України наукових фахових видань: збірника наукових праць «Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика», збірника наукових праць «Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи», науково-методичного часопису «Освіта та розвиток обдарованої особистості», науково-методичного журналу «Мистецтво та освіта».

Участь у реформуванні системи освіти України: розробка та впровадження передових технологій для роботи з талановитими дітьми та молоддю, зокрема:

створення та інтеграція в українських закладах загальної середньої освіти інноваційної системи комплексного інформаційного менеджменту їхньої діяльності, яка охоплює управління освітньо-виховними процесами та проектування індивідуалізованого змісту навчання для обдарованих учнів; вибудовування та запровадження методик і моделей для діагностики інтелектуальної, академічної та естетичної винятковості учнів; впровадження у навчання учнів середньої освіти дослідницького підходу; вибудовування нечітких теоретичних та емпіричних моделей для визначення резервів учнів у навчанні; створення науково-методичного, організаційного та інформаційного забезпечення для мережі пошуку та розвитку обдарованих дітей, що має регіональний розподіл; розробка алгоритму організації навчання, орієнтованого на особистість учня, з урахуванням його навчальних пріоритетів та рівня амбіцій; виконання завдань державних цільових програм, зокрема: Державної цільової комплексної програми «Обдаровані діти», Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2012-2013 роки, Державної цільової соціальної програми «Підтримка сім'ї», Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» до 2015 року, Державної програми підтримки сім'ї до 2016 року, Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти до 2014 року», спільних програм МОН України та НАПН України, Державної програми «Вчитель», Державної цільової соціальної програми розвитку дошкільної освіти до 2017 року та інших.

Важливість соціально-педагогічної підтримки обдарованості обусловлена значною кількістю соціально-психологічних труднощів, з якими стикаються талановиті діти. До них відносяться: проблеми у взаємодії з однолітками; порушення комунікації з педагогами; непорозуміння з батьками; вияви девіантної поведінки (включно з пропуском занять); брак навичок просоціальної поведінки на різних рівнях (від повсякденного до суспільного) та інше. Крім того, нагальність соціально-педагогічного супроводу обдарованої молоді підкреслюється через обов'язкове включення в структуру чинників розвитку обдарованості категорії «дозвілля», яка охоплює культурно-освітні умови,

емоційну атмосферу, спеціалізовані навчальні плани, матеріальне оточення та харчування, екологію, а також суспільний попит на видатні досягнення та творчість [3].

Педагог-новатор О. Газман розглядає соціально-педагогічний супровід як фахову діяльність педагогів у закладах загальної освіти, спрямовану на надання допомоги дітям у розв'язанні їхніх проблем. Педагог виділяє такі ключові напрями підтримки обдарованих учнів: 1) сприяння їхній упевненості у власній здатності функціонувати у соціумі, знаходити там своє місце, формувати адекватне самосприйняття; 2) формування у талановитих дітей здатності до об'єктивної самооцінки та встановлення реалістичних цілей; 3) подолання явища психологічної ізоляції обдарованих дітей у шкільних колективах [20].

Дослідники, такі як Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик, вважають, що соціальний захист обдарованої дитини ґрунтується на врахуванні провідних підходів, які визначають дії соціальних інститутів щодо збереження унікальності та плекання здібностей, талантів, загальної та спеціальної обдарованості, встановлення їхніх типів за допомогою специфічних діагностичних методик, розроблених у міжнародній та вітчизняній науці й практиці. До цих підходів належать: охоронно-захисний (діяльність держави стосовно обдарованої дитини); соціально-педагогічний (створення умов для розвитку обдарованості спеціально підготовленими фахівцями); соціально-психологічний (пов'язаний з розробкою форм та методів психологічної підтримки обдарованої особистості з соціально-позитивістською орієнтацією); соціально-інтегративний (передбачає диференціацію та індивідуалізацію форм організації навчання, обґрунтування багаторівневих програм, спрямованих на активізацію пізнавально-творчого потенціалу обдарованої дитини) [2].

Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей, окрім переліченого вище, включає роботу з оптимізації взаємодії дитини з її безпосереднім оточенням. На думку Е. Циганкової, соціальний педагог стикається з обдарованістю дитини зазвичай у двох сценаріях: коли обдарованість є

благополуччям, та коли обдарованість виступає проблемою для дитини та її оточення. Дослідниця виділяє такі напрямки діяльності:

просвітницька й консультативна робота щодо прийняття дорослими особливостей дитини, її поведінки, світогляду, інтересів та нахилів;

консультативна та методична діяльність, спрямована на формування такого навчального середовища для цієї дитини, яке б задовольняло її інтереси;

формування серед однокласників адекватного розуміння особливостей обдарованої дитини та їхнього позитивного сприйняття;

консультативна робота з самою дитиною, націлена на усвідомлення нею власної обдарованості, побудову нею своєї системи стосунків зі світом та з собою крізь призму своїх унікальних рис та можливостей; психолого-педагогічна підготовка педагогів та батьків для розширення їхнього розуміння сутності та проявів обдарованості, специфіки навчання та виховання талановитих дітей тощо [23].

Отже, соціопедагогічна протекція здібних учнів полягає у формуванні безпечного, стимулюючого середовища та сприятливого емоційного тла. Вона має ґрунтуватися на:

- урахуванні психологічних відмінностей обдарованих школярів;
- своєчасному виявленні особливих задатків дитини, особливо у контингенті з девіантною поведінкою;
- розгортанні просвітницької діяльності задля формування громадської думки щодо важливості та основних викликів обдарованості в українському соціумі [7].

Ще одним значущим вектором підтримки творчої обдарованості є психологічна допомога, що реалізується через наступні кроки психолога:

- ідентифікація обдарованих дітей та їхнє психологічне дослідження; створення в освітньому закладі соціально-психологічних умов для прояву та зростання здібностей учня;

- цілеспрямована індивідуальна психологічна робота, націлена на вирішення внутрішніх колізій, зняття напруження, страхів, агресивних механізмів психологічного захисту;

- соціально-психологічне навчання дитини, що має на меті розширення спектру поведінкових реакцій, корекцію набутих зразків поведінки;

- проведення тренінгів, спрямованих на розвиток креативності; забезпечення заходів із запобігання інтелектуальному, інформаційному, фізіологічному перевантаженню обдарованих учнів.

Психолог О. Киричук окреслює арсенал засобів психологічного супроводу обдарованих учнів, до яких належать: стратегії психотерапевтичного втручання; індивідуальне консультування; психологічне обґрунтування різних варіантів індивідуальної допомоги. Так, ключовою місією будь-якого психотерапевтичного впливу є сприяння людині у впровадженні життєво необхідних трансформацій.

Психотерапія постає як особливий різновид міжособистісної взаємодії, у процесі якої особа отримує фахову підтримку за допомогою психологічних інструментів для розв'язання проблем та подолання психічних труднощів. Універсальною концептуальною цінністю для усіх терапевтичних підходів є стимулювання особистісного потенціалу [12]. Результативність чи ефективність психотерапії оцінюється за стійкістю та, у широкому сенсі, благодатністю змін для індивіда; найбільш оптимальними будуть ті терапевтичні інтервенції, що гарантують тривалий позитивний ефект.

Наступним елементом психологічного патронату виступає індивідуальне консультування як метод психологічної допомоги, метою якого є, через спеціально організоване спілкування, мобілізація додаткових внутрішніх ресурсів та потенціалів особи, здатних забезпечити вихід зі складної життєвої обставини. Індивідуальне консультування здібної дитини має ґрунтуватися на таких засадах: відкритості до дітей; емпатії до дитини та визнання її цінності; толерантності до сутності дитини; ставлення до внутрішнього світу дитини з доброзичливістю, лагідністю та чуйністю; збереження конфіденційності.

Аналіз роботи практичного психолога в умовах індивідуального консультування, проведений К. Ягнюком, свідчить, що цей вид професійної діяльності вимагає від психолога сфокусованої рефлексії на дві фундаментальні наукові категорії – концепцію психічного розвитку як норми та поняття позиції у взаємодії. Сутність індивідуального консультування детермінується тими викликами, з якими звертається до психолога творчо обдарований учень [15].

Психологічне обґрунтування варіацій індивідуальної допомоги може бути реалізоване у таких формах: проблемно-спрямоване, що фокусується на розборі першопричин внутрішніх та зовнішніх проблем, пошуку шляхів їх усунення; особистісно-орієнтоване, спрямоване на аналіз індивідуальних, суб'єктних причин виникнення проблемних та конфліктних ситуацій і способів запобігання їм у майбутньому; орієнтоване на результат, що сфокусоване на виявленні ресурсного потенціалу для вирішення проблеми [12].

Таким чином, психологічний супровід є життєво важливою складовою системи психологічної патронажної служби для обдарованих учнів, головним завданням якої є створення сприятливих соціопсихологічних умов для їхньої прогресії.

Варто звернути увагу на необхідність ціннісної підтримки творчої обдарованості учнів. Адже складні соціокультурні обставини, економічні та політичні колізії, незбалансованість суспільних процесів, криміногенна обстановка в соціумі – усе це актуалізує проблему формування у вихованців цінності іншої людини, де кожна особа розглядається не як інструмент, а як самоціль. За таких умов ціннісний підхід визнається провідними українськими науковцями (І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутківська, В. Кремень, О. Сухомлинська, Б. Чижевський) як найбільш пріоритетне освітнє завдання. Значний імпульс у розвиток цієї ідеї (виховання цінності іншої особистості) надали наукові праці І. Беха, який вважає шкільний вік оптимальним для формування у дитини такого фундаментального для її морального розвитку атрибуту, як здатність цінувати людську особистість [7, 9].

Батьківські науковці О. Музика, Н. Никончук пропонують суб'єктно-ціннісний аналіз, який дає змогу виявити зрушення у ціннісному світогляді, що можуть спричинити втрату обдарованості. Загалом, це втрата суспільної підтримки, а не неспроможність у діяльності. Компоненти здібностей, пов'язані з діями, продовжують розвиватися. А от у випадку моральної кризи, діяльнісні складові здібностей можуть тривалий час зберігатися на високому рівні за інерцією, після чого неминуче занепадають, не маючи опори у моральних конструктах ціннісного світосприйняття [170, 38].

Отже, на певних життєвих етапах, під впливом зміни ставлення оточення, розвиток креативних здібностей та обдарованості може мати зворотний вектор.

Зміст ціннісної протекції полягає у створенні умов для розвитку суспільно схвалюваних методів задоволення потреби у визнанні та набуття цими методами ціннісного статусу у свідомості особистості. Особливістю реалізації ціннісного супроводу є його спрямованість на проблемні моменти у розвитку домінуючої діяльності певного вікового періоду та на ті психічні новоутворення, що виникають у цій діяльності.

Таким чином, узагальнюючи результати теоретичного розгляду, ми дійшли висновку: соціопедагогічна протекція обдарованості учнів передбачає консолідацію зусиль суспільства та педагога задля допомоги у зростанні індивідуальності, творчій особистості дитини та для соціального захисту таких дітей.

Дієвість соціопедагогічної протекції забезпечується через дотримання таких умов:

- перша умова (педагогічна) – збудувати творче середовище навчального закладу, яке розглядається як простір діяльності, де головною цінністю є творчість, що впливає на характер взаємодії педагога та учня, а також на систему соціокультурних та матеріальних умов, необхідних для самореалізації, формування суб'єктності. Складовими творчого середовища в установі є освітній процес, що характеризується ситуацією вибору та успіху, зорієнтований на формування індивідуальної освітньої траєкторії [16-22, 3].

- друга умова (соціальна) розробити комплекс освітніх програм у різних напрямках, що уможлиблює варіативність освітнього процесу, що підвищує ефективність соціопедагогічної протекції.

- третя умова (педагогічна) розробити програму методичного забезпечення для педагогів у сфері додаткової освіти – постійна підтримка методичної служби для викладачів, спрямована на вдосконалення соціопедагогічної протекції через підвищення їхньої фахової компетентності [73-75, 18].

- четверта умова (педагогічна) сформувати позитивне ставлення вихователя до учня. На цю обставину акцентується увага практично в усіх парадигмах гуманістичної освіти та виховання. Позитивне ставлення педагога до кожного свого вихованця можливе лише за умови віри в дитину, у її потенціал та хист.

Сучасні реалії вирішення проблеми розвитку обдарованих дітей вимагають педагогічного супроводу, створення програми патронажу, програм підготовки та підвищення кваліфікації педагогів, які працюють з обдарованими школярами. Слід зауважити, що саме на сучасному етапі освітньої модернізації питання підтримки обдарованості набуває особливого значення, оскільки обдарованість та розвиток творчих здібностей особистості є передумовою трансформації, оновлення та гармонійного зростання нашої держави.

Питання навчання та виховання обдарованих учнів стало особливо актуальним на зламі ХХІ століття. Істотне прискорення у політичному та інтелектуальному осмисленні соціальних, технічних, економічних та культурних реалій, притаманних глобалізації, спричинило необхідність формування системи протекції та захисту інтересів обдарованих учнів. Сьогодні проблема розвитку обдарованих дітей нерозривно пов'язана з новими умовами та запитамі стрімкого світу, що породило ідею організації цілеспрямованої освіти осіб, які демонструють виражені таланти у певній сфері знань.

Розвиток сучасного соціуму залежить від творчих ініціатив людини, від її спроможностей та здібностей. Таким чином, глобалізація стимулює активність

індивіда, вказує на необхідність підготовки його до майбутнього, ставить нові цілі та завдання перед освітньою системою [13].

У Бельгії, Греції, Ірландії, Італії, Португалії, Франції, а також у скандинавських державах (зокрема, Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії) законодавчі акти про загальну середню освіту не оперують поняттям "обдаровані учні". У цих територіях спеціалізовані навчальні заклади та/чи навчальні плани, призначені для надзвичайно здібних дітей, функціонують або як приватні освітні проєкти (Італія, Данія, Франція), або як курси на базі Центрів розвитку обдарованості, що діють при окремих вищих навчальних закладах (наприклад, Ірландія, Португалія).

Науковці особливо зосереджують увагу на системі освіти Фінляндії, де індивідуалізація навчального процесу налагоджена настільки якісно, що потреба у запровадженні будь-яких додаткових заходів для підтримки обдарованих просто не виникає. У Швеції ж у 2003 році, після тривалих і наполегливих зусиль педагогів та дослідників, було виділено державне фінансування на експериментальний трирічний проєкт, націлений на надзвичайно здібних школярів, який розпочав роботу при двох відносно нових університетах.

Майже в усіх державах шкільне законодавство містить положення, які дозволяють, за наявності потреби, раніше зараховувати дитину до школи, надавати можливість "перестрибування" класів, а також вивчати певні дисципліни старших класів чи навіть університетські курси поза стандартним графіком. Наприклад, починаючи з 1995 року у федеральній землі Нижня Саксонія, а згодом і на території всієї Німеччини, набув чинності закон, що санкціонує застосування прискореного навчання для особливо здібних школярів.

Можна виокремити три підходи до ідентифікації, навчання та супроводу талановитих дітей за кордоном:

- Запровадження цільових державних освітніх програм та створення відповідно спеціалізованих навчальних установ для обдарованої молоді;
- Навчання обдарованих дітей у межах загальноосвітніх шкіл;

- Приватні школи для обдарованих дітей та навчальні заклади, афілійовані з університетами.

У Сполучених Штатах Америки накопичено колосальний практичний досвід та досягнуто значних успіхів у сфері діагностичного тестування, розробки методик роботи з обдарованими дітьми, створення відповідних навчальних планів та спеціалізованої підготовки педагогічних кадрів. У цій діяльності залучені Міністерство освіти та науки, чимало університетів і коледжів, місцеві освітні органи, а також громадські організації.

В Австрії програми, орієнтовані на обдарованих учнів, діють у кожному окрузі країни. У їх реалізації активно залучаються як шкільні, так і позашкільні ресурси для збагачення та прискорення навчання, використовуються профільні класи та школи, а також розгалужена мережа різноманітних змагань та олімпіад. На державному рівні закріплено важливість забезпечення освіти для обдарованих дітей та професійної підготовки для вчителів.

Навчання обдарованих дітей у загальноосвітніх закладах Великої Британії характеризується тим, що, хоча категорія "обдаровані" не є формально визначеною у шкільному законодавстві, відбувається активний розвиток системи підтримки учнів у межах стандартних класних кімнат. Кожен навчальний заклад отримує фінансування, котре мусить бути витрачене виключно на розвиток програм, спрямованих на обдарованих учнів.

У державах Європи, таких як Бельгія, Греція, Ірландія, Італія, Франція, а також у Швеції, Данії, Норвегії, питання щодо обдарованих учнів залишається поза межами освітнього законодавства. У цих місцях спеціалізовані навчальні заклади та програми для надзвичайно здібних дітей існують лише як ініціативи приватного сектору або як навчальні модулі на базі університетських Центрів розвитку обдарованості. Приміром, у Німеччині розроблено річну освітню програму «Німецька шкільна академія» для обдарованих школярів.

1.3. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих молодших школярів у закладах загальної середньої освіти

В нинішніх реаліях України турбота про талановитих дітей набуває дедалі більшої ваги, адже докорінні зміни у суспільному житті – соціальному, політичному, духовному та економічному – породили нагальну потребу у людях, здатних швидко адаптуватися та генерувати нові ідеї у ситуаціях постійної непередбачуваності. Саме від роботи з обдарованою молоддю сьогодні залежить спроможність України конкурувати на світовій арені. Це зумовило необхідність створення середовища, яке б якнайкраще сприяло розкриттю потенціалу таких осіб та збереженню інтелектуального запасу нації [33].

Початкова освіта є ключовим етапом у житті дитини, на якому відбувається вияв різноманітних здібностей. Перед освітнім закладом загальної середньої освіти стоїть завдання створити всі передумови для гармонійного розвитку кожного школяра.

Загальна середня освіта це цілеспрямований шлях опанування структурованих знань про оточуючий світ, людину, суспільство, культуру й виробництво, що досягається через пізнавальну та практичну діяльність. Результатом цього є розвиток інтелектуальних, соціальних та фізичних якостей особистості, що слугує фундаментом для подальшого навчання та професійної реалізації.

Загальна середня освіта вважається обов'язковою складовою системи неперервної освіти. Спрямованість загальної середньої освіти полягає у забезпеченні повноцінного розвитку особистості засобами навчання, виховання та розвитку, які базуються на загальнолюдських цінностях та засадах, закріплених у Законі України «Про освіту».

До завдань загальної середньої освіти належать:

- формування особистості громадянина України;
- плекання учня (вихованця), розвиток його обдарувань та нахилів, формування наукового світогляду;

- дотримання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка здобувачів освіти до продовження навчання та праці;
- виховання шани до Конституції України, державних символів, прав та свобод людини й громадянина, формування почуття власної гідності, усвідомлення відповідальності перед законом за вчинки, свідомого виконання громадянином своїх обов'язків;
- забезпечення права здобувачів освіти на вільне формування власних політичних та світоглядних переконань;
- формування поваги до сім'ї, шанобливого ставлення до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов чи мов меншин та рідної мови, національних святощів Українського народу та інших націй;
- виховання усвідомленого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як найвищої суспільної цінності, формування навичок гігієни та засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців) [64].

Виховний процес у закладах, що надають загальну середню освіту.

1. Виховання здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти відбувається у процесі урочної, позакласної та міжшкільної взаємодії з ними.

Цілі виховання у загальноосвітніх закладах формуються, спираючись на засади, закріплені у Конституції України, а також у відповідних законах та інших нормативно-правових актах нашої держави.

2. У середніх загальноосвітніх закладах суворо забороняється формування та функціонування будь-яких структур політичних партій, а також релігійних організацій чи воєнізованих формувань.

3. Примусове втягування учнів (вихованців) загальноосвітніх закладів до вступу у будь-які об'єднання громадян, релігійні структури чи воєнізовані угруповання є неприпустимим.

4. Дітей з особливими освітніми потребами залучають до роботи позакласного та позашкільного спрямування, зважаючи при цьому на їхній вік,

здібності, інтереси, потреби, можливості, індивідуальні риси освітньої діяльності та стан здоров'я [64].

Соціально-педагогічна підтримка обдарованих учнів становить один із ключових напрямків діяльності соціального педагога. Змістовне наповнення роботи соціального педагога настільки суттєво відрізняється від роботи вчителя, що воно вимагає абсолютно інших підходів до організації як навчального процесу, так і роботи з дітьми, які демонструють обдарованість. Діяльність соціального педагога сфокусована, у першу чергу, на вирішенні завдання діагностування обдарованості. Адже чим раніше буде визначено рівень та сферу обдарованості, тим ефективніше і простіше стане організувати освітній шлях для дитини [64].

Без сумніву, педагог, включно із соціальним педагогом, відіграє центральну роль у формуванні навчального та виховного середовища, яке сприяє розкриттю творчого потенціалу обдарованої дитини.

Варто зазначити, що разом із високими показниками інтелектуальної та розумової активності обдаровані учні нерідко мають специфічні інтереси, в які вони можуть настільки глибоко занурюватися, що не помічають подій, які відбуваються у класі. Усе, що виходить за межі їхніх особистих інтересів, здається цим дітям незначним, що призводить до непорозумінь у стосунках із батьками, педагогічним колективом та однолітками.

Це, у свою чергу, накладає особливі вимоги на його професійну та особистісну підготовку. У таких випадках високої предметної кваліфікації вже недостатньо, оскільки навчання набуває розвиваючого вектора. З огляду на це, підготовка соціального педагога мусить включати: розуміння сутності обдарованості та специфіки розвитку обдарованих дітей; усвідомлення поняття розвиваючої освіти та її відмінностей від традиційних підходів до навчання та виховання; знання психологічних закономірностей та особливостей вікового й особистісного становлення дітей; оволодіння методиками психологічного та дидактичного проєктування освітнього процесу; здатність застосовувати різноманітні форми педагогічної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього

простору; вміння займати рефлексивну позицію щодо змісту навчання, методів викладання та кінцевої мети навчання [92-96, 65].

Вагомим є положення, викладене у працях Л. Григорової, яка акцентує увагу на необхідності дотримання соціальним педагогом певної системи у виявленні талановитих дітей, що охоплює три рівні:

I – первинна діагностика рівня розвитку інтелектуальних навичок (зокрема, виявлення самої обдарованості, моніторинг її прогресу, ідентифікація чинників, які сприяють або, навпаки, гальмують розгортання здібностей, а також допоміжна діагностика для вивчення рис особистості батьків та викладачів);

II – оцінка участі дитини у різноманітних інтелектуальних активностях та змаганнях;

III – спостереження за діяльністю обдарованих учнів безпосередньо на заняттях та під час позаурочних подій [15-18, 26].

Слід підкреслити, що у роботі соціального педагога з обдарованими дітьми ключове місце займає взаємодія з викладачами, родителями та однолітками, тобто найближчим соціальним колом, з метою формування єдиного розвивального соціального простору, сприятливого якій та її прогресу.

Розглянемо детальніше кожен із цих аспектів.

По-перше, беручи до уваги психологічні, дидактичні та інші аспекти навчання й розвитку талановитих дітей, головною вимогою до підготовки педагогічних працівників, які з ними працюють, є трансформація їхньої педагогічної свідомості. Це означає зміну усталених стереотипів сприйняття, способів взаємодії, а також методів викладання та виховання. Отже, для успішної роботи з обдарованими дітьми педагогу необхідно: оволодіти знаннями про особливості навчання та розвитку обдарованих дітей у різних умовах; сформуванати особистісне ставлення до обдарованості учня не як до об'єкта педагогічного впливу, а як до суб'єкта освітньої взаємодії, у процесі якої відбувається навчання та розвиток учнів; впроваджувати у практику систему пошуку талановитих дітей; визначати здібності учнів за такими критеріями: характеристики уваги, особливості мислення, риси пам'яті, темпераментальні

риси, враховуючи їх при організації навчальної діяльності; внести корективи до планів уроків та тематичних планів, передбачаючи цілеспрямовану роботу з кожною обдарованою дитиною; використовувати на заняттях мотиваційні орієнтири, що націлюють учнів на навчання за принципом «хочу пізнати все», а не «нехай мене навчають»; залучати до уроків завдання творчого та дослідницького характеру.

Зауважимо, що надзвичайно важливо створити для цих дітей оптимальні умови для розкриття їхньої обдарованості. Таким чином, вчителю слід, застосовуючи різні форми роботи для розвитку здібностей школярів, брати до уваги індивідуальні особливості учня, культивувати та підтримувати позитивну мотивацію, стимулювати його до активної діяльності, навчати навичкам самооцінки власних здібностей, одночасно виявляючи неординарні творчі таланти [18, 26].

По-друге, становлення та розвиток обдарованої дитини починається у родинному колі. Тому батькам, котрі прагнуть розвивати обдарованість своїх дітей, варто зосередитись на формуванні у них таких особистісних якостей: розуміння власних переваг і недоліків, а також оточуючих; впевненість, що ґрунтується на усвідомленні власної цінності; інтелектуальна допитливість та готовність до дослідницького ризику; навичка покладатися на власні сили та готовність нести відповідальність за свої дії; здатність знаходити спільну мову та насолоджуватися спілкуванням з людьми будь-якого віку та рівня освіти [89].

Отже, для створення найкращих умов для розвитку перелічених якостей, батькам необхідно демонструвати власним прикладом, що вони здатні: підтримувати творчі нахили дитини та виявляти емпатію до її перших невдач, уникаючи осуду її творчих спроб; допомагати дитині у становленні її системи цінностей, яка не обов'язково має збігатись із їхніми поглядами, аби вона могла поважати себе та свої ідеї нарівні з іншими ідеями та їх носіями; сприяти визнанню дитиною своєї творчої сутності, при цьому стежити, щоб її поведінка залишалася в межах пристойності; допомагати дитині пізнавати себе, відчувати

прихильність до її перших спроб вербалізувати ту чи іншу ідею та донести її до оточуючих.

По-третє, як правило, обдаровані діти демонструють вищий ступінь адаптації до шкільного навчання та одноліткового середовища порівняно зі своїми однолітками. Однолітки переважно ставляться до обдарованих дітей з великою повагою. Завдяки своїй більшій здатності до творчого навчання та, можливо, фізичній витривалості, більшість обдарованих дітей користуються значною популярністю у своєму колі. У навчальних закладах, де освіта високо цінується, такі діти часто стають лідерами, «зірками» класу.

Втім, навіть ці діти можуть зіткнутися з труднощами, якщо не враховувати їхні підвищені можливості, наприклад, коли навчальний процес стає надто легким для них [35].

Також, важливим елементом педагогічної підтримки для обдарованих дітей є налагоджена взаємодія між методичною службою та практичним психологом. Практичний психолог відповідає за проведення психологічного тестування, спрямованого на виявлення обдарованих дітей та визначення рівня інтелектуального розвитку у відповідних вікових групах.

Підкреслимо, що завдання соціального педагога полягає у наданні допомоги сім'ї, школі та одноліткам у процесі взаємодії з обдарованими дітьми.

Основні напрями діяльності соціального педагога включають:

- просвітницьку та консультативну роботу для того, щоб дорослі прийняли обдарованість дитини, усвідомили особливості її поведінки, інтересів та нахилів. Саме розуміння дорослими специфіки дитини часто допомагає усунути низку проблем;

- консультативну та методичну роботу з дорослими, спрямовану на створення такого освітнього середовища, яке б задовольняло інтереси даної дитини;

- консультативну та методичну роботу з дорослими, спрямовану на організацію соціального життя обдарованої дитини, розширення та поглиблення

її соціального досвіду, а також формування уявлень про світ, що виходить за межі її вузьких пізнавальних чи інших інтересів [15, 26].

Консультаційна діяльність соціального педагога має бути націлена на формування серед педагогів та батьків стилю ефективної комунікації з обдарованою дитиною, адекватної оцінки її вчинків та розуміння її поведінкових проявів.

Аналізуючи діяльність соціального педагога у роботі з обдарованими дітьми, доречно зазначити, що він сприяє розвитку індивідуальних талантів дитини, організовує консультації з фахівцями, батьками, викладачами, однолітками – усім її найближчим оточенням, забезпечує постійний зв'язок між викладачами та батьками. Подальші дослідження планується сфокусувати на вивченні проблем обдарованих дітей та розробці методів їх своєчасного виявлення.

РОЗДІЛ II. ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

2.1. Методика дослідження обдарованості у молодших школярів

Здійснений аналіз ситуації з ідентифікацією талановитих школярів в Україні виявив низку питань, які потребують вирішення. Зокрема, це стосується розробки єдиних критеріїв для визначення таких дітей, створення дієвих методик їхнього виявлення, з'ясування найбільш оптимального віку для такої ідентифікації, а також проблеми формування адекватних тестів для діагностики обдарованості та інші [6]. Зарубіжний досвід у подоланні цих труднощів може стати цінним ресурсом наукових здобутків та педагогічних напрацювань для українських дослідників та освітян.

Огляд наукової та педагогічної літератури засвідчує наявність кількох типів обдарованості: академічна, інтелектуальна, творча, лідерська та спортивна. Кожен із цих типів може мати свої специфічні напрями. Наприклад, для інтелектуальної обдарованості це може бути математичний, лінгвістичний, технічний напрями тощо. Творча обдарованість, своєю чергою, може проявлятися у музичній, образотворчій чи артистичній сферах.

Академічна обдарованість виражається у демонстрації учнями високого рівня загальних навчальних досягнень. Такі діти опановують матеріал швидко та легко, демонструють любов до навчання і показують високі результати у вивченні різноманітних дисциплін. Інтелектуальна обдарованість полягає у проявах високих розумових здібностей у межах одного чи декількох предметів. Саме цей тип обдарованості є підґрунтям для формування винаходів, науковців та новаторів.

Творча обдарованість це здатність генерувати нові, оригінальні ідеї у різних галузях знань та діяльності. Дослідники виділяють чотири ключові складові творчих здібностей: швидкість породження ідей, їхня гнучкість, унікальність (оригінальність) та здатність до переосмислення вже існуючих концепцій чи думок. Творча обдарованість може мати вираження через

драматичну або мистецьку складову. Драматична обдарованість охоплює акторську майстерність (на сцені чи у кіно), літературно-поетичну творчість, музичне виконання, спів, танці. Мистецька обдарованість включає образотворче, графічне, скульптурне, фотографічне та інші форми самовираження через мистецтво.

Лідерська обдарованість це навичка впливати на оточення, здобувати авторитет та спрямовувати групи людей до позитивних змін у колективі чи суспільстві. Атлетична обдарованість проявляється через схильність до фізичного розвитку, любов до спорту та видатні досягнення у ньому.

Комбінована обдарованість означає одночасну наявність двох або більше різновидів обдарованості, наприклад, академічної у поєднанні з творчою чи спортивною.

Світова практика наразі не володіє універсальним механізмом ідентифікації обдарованості, проте сучасна наука пропонує низку методів, які дозволяють з високою ймовірністю виявити видатні людські таланти. Одним із таких інструментів є тест на IQ. Термін «коефіцієнт інтелекту» або IQ (від англійського *intelligence quotient*) був запроваджений німецьким психологом В. Штерном для визначення кореляції між розумовим та хронологічним віком. Тест фіксує рівень інтелектуального розвитку, досягнутий на певному етапі життя. IQ розглядається як кількісна міра, тоді як якісна оцінка передбачає визначення типу обдарованості та стадії її розвитку.

Проте, не можна покладатися виключно на інтелектуальні тести у питанні виявлення обдарованості. Нерідко лише за допомогою тестів неможливо розкрити навіть інтелектуальну обдарованість, а тим більше творчу чи лідерську. Тому науковці наголошують на необхідності брати до уваги також певні особистісні характеристики, зокрема: здатність до швидкого навчання, наявність творчого потенціалу, загальний рівень ерудиції, гарну пам'ять, допитливість, вміння глибоко занурюватися у сферу власних інтересів тощо. Для оцінки особистісних рис також потрібна розробка відповідних методик. Багато з них застосовуються у педагогічній психології. Однак із цим завданням, найперше,

успішно вправляються вчителі. Вони спостерігають за учнями та звертають увагу на тих, хто демонструє вищі здібності порівняно з однолітками. Уважне ставлення педагогів до дітей із видатними здібностями є ключовою умовою для їхньої належної оцінки та своєчасного розпізнавання.

Ключовою засадою функціонування загальноосвітнього закладу, на думку В. Онацького, є розпізнавання та розкриття хисту дитини у навчальному процесі. Дослідник переконаний, що співпраця практичного психолога та вчителя початкових класів сприяє втіленню цього принципу [72, 34]. На його погляд, робота з обдарованими дітьми має на меті якнайшвидше виявити їхні таланти та створити максимум умов для їхнього зростання.

Етапи виявлення обдарованості включають такі кроки: спостереження за дитиною; визначення її психологічного стану через самооцінку; розрахунок коефіцієнту інтелектуального розвитку (IQ); оцінка інтелектуального розвитку через дослідження вербальних здібностей учня; аналіз творчих доробок молодшого школяра; детальний розгляд індивідуальних випадків [40, 12].

Для ідентифікації талановитих дітей спершу слід зважати на інформацію від батьків та педагогів щодо видатних успіхів дитини у будь-якій сфері. Також можуть бути доречними результати колективних тестувань чи соціологічних опитувань. Після цього психолог та вчитель початкових класів проводять індивідуальну оцінку творчого потенціалу та особливостей нервово-психічного стану дитини. Залежно від виявлених потенційних можливостей, може бути призначене додаткове обстеження за допомогою спеціалізованих психологічних тестів.

Теоретичний аналіз наукової літератури з психології та педагогіки дає змогу зробити такі висновки:

- якщо домінує інтелектуальна складова, дитина демонструє гострий розум, невгамовну цікавість та легкість у навчанні, виявляючи при цьому практичну винахідливість. У таких випадках застосовуються методики, насамперед націлені на визначення основних когнітивних та мовних показників (наприклад, методика «Структура інтелекту» Амтхауера);

- у дітей, талановитих у навчальних дисциплінах, можуть бути сильно розвинені окремі навички: мова й література, математика чи природознавство. Відтак, перед соціальним педагогом стоїть завдання не лише визначити загальний рівень інтелекту школяра, а й оцінити тип мислення (можна використати Стенфордський тест досягнень);

- діти з креативним та продуктивним мисленням характеризуються незалежністю, розкутістю у поведінці, здатністю генерувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартні виходи, демонструють винахідливість. Така творча орієнтація обдарованості вимагає насамперед оцінки їхніх творчих спроможностей. Застосовуються «Фігурна форма тесту творчого мислення Торренса», «Тест віддалених асоціацій» Медника, вербальний тест творчого мислення «Незвичне використання» І. Аверіної, а також методики оцінки особистісних рис («Особистісний опитувальник Г. Айзенка», «Характерологічний опитувальник К. Леонгарда – Н. Шмішека», «Кольоровий тест М. Люшера» тощо);

- учні, які вирізняються комунікабельністю, високою потребою у взаємодії та лідерстві, є ініціативними, мають розвинені організаторські навички, почуваються впевнено серед однолітків та дорослих, і саме їх найчастіше обирають на провідні ролі у спільних іграх та заняттях. Тут будуть корисними методики оцінки особистості та соціометрія («Комплексний особистісний соціометричний тест» О. Зварикіна);

- діти, схильні до мистецтва, змалку проявляють інтерес до малювання або музики, тому психологічне дослідження має бути сфокусоване на оцінці їхньої емоційної стабільності;

- учні з високим рівнем психомоторних реакцій, спритності, значною фізичною силою та розвиненими руховими уміннями (біг, стрибки) є обдарованими у сфері рухової активності. Діагностика обдарованості таких дітей проводиться за допомогою методів оцінки зорово-моторної координації («Тест творчих здібностей у дії та русі» Торренса) [3].

Визначення рівня обдарованості є надзвичайно важливим, оскільки це визначає, кого й на якій основі заклад відбиратиме до профільних шкіл чи програм, і як буде організовано їхнє навчання. Розуміння суті обдарованості безпосередньо впливає на те, яким аспектам здібностей учнів приділятиме увагу вчитель. Отже, головний обов'язок школи підтримати учня, розвинути його хист та створити сприятливі умови для їхньої реалізації.

Виявлення обдарованості передусім базується на аналізі результатів роботи, що була створена (перемоги на олімпіадах, творчих змаганнях, турнірах, а також висновки психологічних та освітніх експертиз). М. Лейтес наголошує, що щоб визначити наявність обдарованості у малюків, слід порівняти те, що відповідає їхньому віку, із їхніми особистими, специфічними досягненнями. Батькам та педагогам необхідно пам'ятати: будь-які успіхи дитини на початковому етапі можна сприймати як типові для її віку ознаки потенціалу. Чи перетворяться вони на стабільні, індивідуально визначені риси, залежить від комплексу умов зовнішнього та внутрішнього характеру [2].

Для вивчення процесу пристосування другокласника до колективу та його залученості варто застосувати низку діагностичних кроків, а саме:

- Опитування батьків на зборах щодо здібностей їхніх дітей;
- Метод спостереження спільно з педагогом, використовуючи «Опитувальник для з'ясування рівня адаптації дитини до школи» (автори Л. Ковальова, Н. Тарасенко) [56];
- Діагностика другокласників за допомогою методики «Будиночки», спрямованої на оцінку міжособистісних стосунків, соціальних емоцій та ціннісних пріоритетів (розробка О. Орехової) [4];
- Застосування проєктивної техніки «Школа звірів» (Н. В'юнова, К. Гайдар). Цей інструмент дає змогу оцінити мотиваційну сферу, ставлення дитини до вчителя, однокласників, навчання, а також рівень шкільної тривожності [75].

Щоб детально дослідити різні грані розвиненої особистості, доречно вдатися до біографічного методу, який є унікальним інструментом для аналізу життєвого шляху. Поєднання цього методу з якісним підходом та застосуванням

принципів аналізу й інтерпретації, типових для кількісних методик, дозволить сформулювати цілісне уявлення про явище та відповісти на низку питань, що виникають при вивченні обдарованості. З огляду на це, вивчення раннього та дошкільного дитинства обдарованого молодшого школяра, а отже, його розвитку, потребує звернення до біографічних даних.

У процесі роботи його завдання мають проблемний характер, що полягає у самостійному пошуку інформації з різних джерел. Це дозволяє учневі збирати, порівнювати, робити висновки та підходити критично до отриманих даних. Завдання мають викликати в учня пізнавальну допитливість та задовольняти його амбіції. Така індивідуальна робота студентів потребує досить багато часу, який, крім того, ми можемо не завжди знайти під час виконання основної навчальної програми.

Значну роль у діяльності соціального педагога має запровадження навчального контенту, який виходить за межі загальної навчальної програми. Під цим мається на увазі не лише розширення фактичних знань, а й розуміння ширшого контексту, пошук причинно-наслідкових зв'язків та інших розв'язків відомого контенту. Важливо заохочувати підтримку однолітків у навчанні. Проте треба пам'ятати, що когнітивний розвиток обдарованого учня не завжди відбувається паралельно з соціальним. Іноді такий учень не повністю розуміє проблеми своїх однокласників, тому що для нього все здається дуже простим. Метод проектів, який часто застосовується, проводиться у групах і розвиває навички планування, досягнення цілей, презентації та оцінки результатів. Цей метод дає можливість творчо підходити до вирішення завдань. Однак тут також потрібна пильність педагога, щоб обдарований учень не взяв на себе роль групового лідера, який відповідає за всю роботу. У соціально-педагогічній роботі особливе значення має діагностування, яке проводиться з метою визначення рівня розвитку учня, вибору адекватних методів навчання, створення спеціальних програм, надання підтримки і соціального захисту.

Найчастіше у роботі соціального педагога використовують такі методи:— стандартизовані методи вимірювання інтелекту, наприклад, шкали інтелекту

Стенфорда-Біне, тест Слоссона, Векслерівська шкала інтелекту тощо, які мають спрямування на визначення вербальних і невербальних здібностей учня;

Останніми роками точаться дискусії щодо введення додаткових критеріїв для визначення обдарованості, що могло б оптимізувати систему її ідентифікації. Наразі департаменти Міністерства освіти працюють над створенням нової концепції визначення обдарованості, яка б враховувала не лише інтелектуальні, але й пізнавальні, творчі здібності, а також ступінь мотивації учня.

2.2. Особливості укладання програми соціально-педагогічної підтримки обдарованих молодших школярів у закладах загальної середньої освіти

Чимало різнотипних спеціалізованих навчальних планів, включно з індивідуальними, розроблено науковцями спільно з педагогами. Їхньою мішенню є підвищення рівня творчості, креативності, навичок науково-дослідної роботи та самоосвіти.

Діагностика, проведена серед другокласників, виявила, що відсутність належних умов для розвитку хисту дитини може негативно позначитися не лише на її навчальних здобутках та становленні особистості, а й зачепити її майбутню життєву траєкторію. Однак саме на талановитих дітях держава покладає свій сподіваний тягар у вирішенні найактуальніших цивілізаційних завдань сьогодення. Тому головна функція у роботі з такими дітьми – це підтримати та плекати їхню унікальність, не дати їхнім здібностям загубитися чи сповільнити свій ріст. Усе це обумовило визначення ключових цілей та напрямків програми, орієнтованої на розвиток особистості обдарованої дитини.

Зазвичай, центральним вектором навчання та виховання одарованих дітей є розвиток їхнього єства. При цьому критично важливо усвідомлювати, що особлива, внутрішня спонукальність є фундаментом обдарованості, і створення умов для її зростання має стати ядром особистісного розвитку. Не варто надмірно покладатися на інтелектуальне тестування для повноцінного розкриття високих здібностей у кожної дитини. Тестуванню вже багато років, проте воно лише перевіряє рівень знань та умінь, якими дитина володіє на певному етапі та у визначених сферах. Навіть психометричні тести, покликані виявляти

обдарованість, не завжди здатні остаточно й бездоганно підтвердити чи спростувати її наявність.

Виявлення ж тих, хто має хист до мистецтва чи спорту, відбувається за допомогою інших методик, приміром, прослуховування, перегляду або спостереження під час їхньої участі у концертах, змаганнях, виставах, турнірах чи олімпіадах. Оцінку юних талантів здійснюють вузькопрофільні експерти у відповідних царинах: музиці, вокалі, танцях, акторській майстерності, образотворчому чи виконавському мистецтві, спорті. Художня та виконавська майстерність зазвичай оцінюється на шкільних чи міських творчих змаганнях та експозиціях.

У національних освітніх настановах ставиться імператив постійного оновлення навчального контенту та педагогічних практик. Вони мусять бути адаптовані до потреб індивідуума та його персональних спроможностей, стимулюючи зростання його незалежності та ініціативності. Це, у свою чергу, має укріпити демократичні засади суспільства та пришвидшити його прогрес. Перед освітянами та соціальними педагогами постало завдання плекати та зміцнювати у школярів внутрішні спонукальні сили — не лише для навчання, а й для самовдосконалення інтелекту, творчого хисту, а також для їхньої успішної інтеграції у соціум. Сьогодні надзвичайно важливо створювати умови для переживання успіху, розвивати дослідницьку та пошукову активність, а також навички злагодженої командної роботи.

Програма, спрямована на соціально-педагогічний супровід обдарованих молодших школярів, виводить на якісно новий рівень розкриття їхнього інтелектуального та творчого потенціалу. Крім того, вона націлена на стимулювання їхнього творчого самовдосконалення, сприяння їхній самореалізації та соціальній адаптації у сучасному світі.

2.3. Рекомендації для соціальних педагогів стосовно соціально-педагогічної діяльності з дітьми у закладах загальної середньої освіти

Наукове тлумачення поняття "обдаровані та талановиті діти" охоплює тих, хто демонструє високі досягнення принаймні в одній із наступних сфер. Загальні інтелектуальні обдарування: пов'язані з рівнем IQ, здатністю до логічного мислення в різних сферах, умінням розв'язувати непрості та комплексні завдання, залучаючи робочу пам'ять. Основні положення цих рекомендацій практично впроваджено у виховний процес загальноосвітнього закладу №1 міста Трускавця Львівської області та закладу дошкільної освіти № 159 «Віночок» у Львові.

Ми провели анкетування серед учнів 5-х класів загальноосвітнього закладу № 1 м. Трускавця Львівської області, аби з'ясувати їхні вроджені навички та таланти. У дослідженні взяли участь 18 респондентів.

Учням запропонували обрати види діяльності, якими вони займаються. Згідно з результатами, 53% виявили інтелектуальну обдарованість. Такі діти успішно вирішують складні задачі, є вправними аналітиками, надають чіткі відповіді на запитання. Творчі навички та таланти виявили 25%, 12% опитаних продемонстрували схильності й уміння до наукової діяльності, 5% помітні у художній обдарованості й ще 5% — у музичній. З огляду на це, ми вважаємо за потрібне розробити методичні рекомендації, що могли б стати підмогою. Саме тому, спільно з фахівцями-соціальними педагогами, ми підготували базові настанови щодо роботи з обдарованими дітьми.

Спеціалізовані академічні здібності: пов'язані з навчальними навичками, можуть обмежуватися певною дисципліною (наприклад, історією) або групою предметів (наприклад, мови); у сферах, де немає виражених обдарувань, можуть виникати суттєві труднощі. Художньо-виконавська майстерність: може стосуватися рухової пам'яті та координації, музичного слуху; може проявлятися у вмінні працювати з кольорами, простором, відобразити об'ємні форми на площині, а також у дизайні. Психомоторика: охоплює фізичну

підготовку як у сфері крупної, так і дрібної моторики та координації. Ці навички особливо затребувані на уроках фізкультури, праці та лабораторних заняттях, де необхідна точність. Творче та продуктивне мислення: включає здатність генерувати нові ідеї, рішення, відповіді, концепції, способи художнього відображення реальності. Учні з цим типом мислення часто шукають інноваційні підходи, неохоче повторюють чужі ідеї, прагнуть осмислити, що нового можна створити на базі здобутих знань чи навичок, і можуть не погоджуватися із загальноприйнятими нормами чи результатами, якщо не спробують їх переосмислити оригінально. Лідерські якості: організаційні навички, які можуть бути вагомим підтримкою для вчителя. Учень із такими талантами легко запалює колектив ентузіазмом до дій (як тих, що сприяють навчанню, так і тих, що йому заважають).

Для виявлення різноманітних талантів школярів, дії вчителів, які координують діагностику, мають бути продуманими та чіткими. Методи розпізнавання особливих талантів окремими педагогами включають: педагогічне спостереження, педагогічну діагностику, аналіз учнівських доробок, оцінку результатів, здобутих як на уроках, так і позаурочний час, відомості про залученість учнів у позакласні заходи та їхні здобутки, бесіди з учнем та батьками, листи номінації від вчителя, однолітків та батьків, а також самооцінка учня.

Педагогам необхідно збирати відомості про здібності та потреби учня у різних сферах його діяльності. Важливим аспектом є документування зафіксованих елементів через прямий опис побаченого, а не інтерпретацію спостережуваної поведінки, схильностей, а також труднощів і перешкод, що заважають розкриттю потенційних талантів у формі конкретних обдарувань. Тому варто обговорити в педколективах методику та обсяги проведення та фіксації спостережень, які здійснюють окремі вчителі.

Якщо учень демонструє здібності у певних напрямках та має творчий потенціал, але не виявляє бажання діяти, педагоги отримують інформацію про наявність потенціалу, який, на жаль, не реалізується. У такому випадку ми маємо

справу лише з потенційно талановитою особою. Такі випадки трапляються серед обдарованих учнів і називаються синдромом недосягнення успіху. Про цих учнів часто кажуть, що вони здібні, але ліниві. Водночас, відсутність мотивації може бути спричинена, наприклад, сильним страхом, низькою самовпевненістю, надмірним тиском з боку батьків щодо необхідності успіху, чи впливом однолітків.

Активний та обдарований учень, але який діє шаблонно, з низьким рівнем творчості, матиме добрі оцінки, проте не демонструватиме творчого мислення, не зможе запропонувати оригінальних рішень. Учні цієї групи копіюють засвоєні приклади, рухаючись шляхами, визначеними іншими учнями або вчителем. Коли після первинного спостереження вдається ідентифікувати обдарованого учня, варто обговорити це з іншими викладачами. Наступним кроком буде верифікація результатів спостережень із застосуванням інших методів та інструментів розпізнавання.

Педагогічна діагностика це визначення того, наскільки учень відповідає вимогам базової навчальної програми. Вона проводиться засобами вікторин, розширених письмових завдань (рефератів, тестів, контрольних), усних відповідей, виконання навчальних проєктів. Інколи її поєднують з аналізом учнівських робіт, якщо такі роботи заплановані вчителем для перевірки рівня відповідності учня вимогам основної програми. Для планування активності учнів можна застосовувати таксономію Блума. Вчитель, розробляючи завдання для учня відповідно до певного таксономічного рівня, оцінює здібності учня стосовно змісту головної навчальної програми. Учень, який не лише володіє знаннями і розуміє їх, а й уміє застосовувати, аналізувати, синтезувати та оцінювати, створювати нові конструкції на основі здобутих знань та навичок, є учнем, якому потрібна підтримка з урахуванням його особливих талантів.

Крім того, важливим джерелом інформації є сам учень та його батьки, які мають залучатися як до виявлення талантів, так і до оцінки ефективності наданої допомоги. Робота з оптимізації навчально-виховного процесу передбачає надання вчителю допомоги у визначенні індивідуального підходу до навчання та

виховання учнів; підготовку комплексів завдань для розвитку пам'яті, уваги, уяви, мислення; вибір методів та розробку методики навчання обдарованих учнів. Відмінною рисою соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми є її посередницький характер між учнями та різноманітними соціальними установами. Одним із завдань загальноосвітнього закладу є «виявити обдаровану дитину, сформувати базу даних про обдарованих учнів школи, допомогти учням у вирішенні проблем, пов'язаних з обдарованістю, налагодити співпрацю з педагогічним колективом.

У діяльності з обдарованою молоддю соціальний педагог повинен володіти такими вміннями:

- «виявляти здібності та проводити корекційно-виховну роботу; визначати особливості сімейних взаємин; знаходити шляхи взаєморозуміння з обдарованою особистістю; встановлювати зв'язки з батьками;
- підтримувати постійний контакт між викладачами;
- забезпечувати правовий захист;
- створювати умови для реалізації їх інтересів та здібностей;
- організовувати творчу діяльність у позакласній та позашкільній роботі»

[13, 15].

На рівні регіонального управління передбачається створення служб психолого-педагогічної підтримки та допомоги обдарованим учням, де соціально-педагогічна діяльність буде сфокусована на таких напрямках: діагностична та консультативна допомога; матеріальна підтримка; забезпечення необхідними навчально-методичними матеріалами; перепідготовка педагогічних працівників та передбачення спеціальної оплати для вчителів, які працюють з обдарованими учнями.

ВИСНОВКИ

У роботі представлено узагальнення тематики соціально-педагогічного супроводу обдарованих учнів початкової школи. Підсумки проведеного дослідження засвідчили часткову успішність у вирішенні поставлених завдань та дали змогу сформулювати такі ключові положення:

На основі глибокого аналізу психолого-педагогічної літератури було окреслено значення основних термінів дослідження. Зокрема, «обдарованість» розглядається як: вроджений хист, що передається спадково; найважливіша характеристика обдарованої особистості, яка сприяє досягненню нею вищих рівнів розвитку таланту; своєрідне поєднання здібностей, що визначає потенційний успіх у певній діяльності; не лише специфічне поєднання здібностей, а й комплекс особистісних рис; рівень розвитку будь-яких здібностей, який, хоч і пов'язаний з їхнім розвитком, все ж таки від нього не залежить.

Було встановлено, що соціально-педагогічний супровід обдарованих дітей є критично важливим елементом їхнього життя, адже він надає їм змогу розвивати свої здібності у різних сферах прояву обдарованості, а також ефективно долати виникаючі проблеми та конфлікти. Проведено аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі психології обдарованості. У нашому дослідженні, «соціально-педагогічний супровід» визначено як діяльність соціального педагога, спрямовану на створення сприятливих умов для розвитку природних нахилів та здібностей вихованця, для усвідомлення ним своїх цілей, реальних прагнень, труднощів, можливостей та вектора власного розвитку, а також на формування у дитини необхідних знань, умінь та навичок для подолання перешкод і самостійного вирішення проблем.

Аргументовано, що сутність та зміст соціально-педагогічного супроводу обдарованих учнів становлять один із важливих напрямків роботи соціального педагога. Діяльність соціального педагога за своїм характером настільки суттєво відрізняється від роботи вчителя, що потребує зовсім іншого підходу до організації освітнього процесу та взаємодії з обдарованими дітьми. Робота

соціального педагога сфокусована, передусім, на вирішенні питань діагностики обдарованості.

Перспективними напрямками подальших досліджень даної проблематики можуть стати вивчення особливостей організації занять та їхнього змістового наповнення, а також розробка форм, методів та засобів формування соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів початкових класів у загальноосвітніх установах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. *Обдарована дитина*. 2000. № 5. С. 8–13.
2. Антонова О. Обдарованість: досвід історичного і порівняльного аналізу: Монографія. Житомир: ЖДУ, 2005. 456 с.
3. Барко В. Тютюнников А. Як визначити творчі здібності дитини? К.: Джерело, 1998. 78 с.
4. Бугайова Н. Особливості міжособистісної взаємодії інтелектуально обдарованих дітей. Теоретичні та прикладні проблеми психології. *Збірник наукових праць*. № 1(24), 2010. с. 1 – 6.
5. Буряк С. Обдаровані діти. Здібності. Обдарованості. Таланти. К.:Бібліотека «Шкільний світ», 2009. 55 с.
6. Володарська М., Настенко А. Робота з обдарованими дітьми. Х.: Видавнича група «Основа», 2010. 190 с.
7. Волощук М. Методичні основи діагностики інтелектуальної обдарованості. Харків, 2009. 347 с.
8. Воякова Н. Навчання обдарованих учнів. К.: Педагогіка, 2001. 364 с.
9. Гончарук Ю. Організація роботи з обдарованими дітьми. *Директор школи*. 2006. № 25. С. 27–28.
10. Григорова Л. Особливості роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2011. Вип. 20. С. 15–18.
11. Дубасенюк О., Антонова О. Технологічний підхід до організації роботи з педагогічно обдарованою молоддю (на прикладі Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки). *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2004. № 14. С. 3 – 6.
12. Єфімова І. Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» та інтерактивні методи перевірки знань. *Українська мова та література в школі*. 2009. №20. 22 с.

13. Зазимко О. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості. *Обдарована дитина*. 2000. №8. С. 5–12.
14. Капська Ф. І. Соціальна робота : деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навч. посіб. К. : УДЦССМ, 2001. 219 с.
15. Карпенко Н. Розуміння батьками проявів дитячої обдарованості як творчий процес. *Обдарована дитина*. 2008. № 8. С.45–54.
16. Киричук В. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі взаємодії учасників навчально-виховного процесу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал*. № 6 (37). К., 2015. С. 68–72.
17. Котляревська О. Обдарована дитина: знахідка чи проблема. *Педагогічна майстерня*. 2014. №7. С.40–47.
18. Кульчицька О. Специфіка дитячої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2001. № 1. С. 3 – 10.
19. Лук'янчук Н. Види обдарованості в системі проектування розвитку особистості. *Обдаровані діти інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 верес. 2010 р.)*. К.: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. С. 145– 151.
20. Лукашевич О.М. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку. *Обдарована дитина*. № 2. 2002. С. 17–23.
21. Мельник М.Ю. Проблема обдарованості в теорії і практиці вітчизняної педагогіки в першій половині ХХ століття. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. №1(56). С.10–13.
22. Мішкулинець О., Кушнір І. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми в закладах загальної середньої освіти. *Молодь і ринок*. 2019. №6 (173). С. 84–89.
23. Міщик Л. Соціально-педагогічні умови роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в загальноосвітніх навчальних закладах. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2012. № 21. С. 92–96.

24. Моляко В. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. № 6. С. 2–9.
25. Моляко В. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 2007. №1. С.1 – 2.
26. Моляко В. Актуальні соціально-психологічні проблеми обдарованості. Харків: Ранок, 2005. 96 с.
27. Мотилько Т., Леонова Н. Психолого-педагогічний супровід дітей. Л.: Бібліотека, 2014. 125 с.
28. Овчаренко К. Організація роботи з обдарованими дітьми. *Психолог*. 2004. № 37 С. 12–17.
29. Онацький В. Спостереження як засіб вивчення академічно обдарованих дітей. *Обдарована дитина*. 2005. № 2. С. 44–54.
30. Пашнєв Б. Психодіагностика обдарованості. Х. Вид. група «Основа» «Тріада+», 2007. 128 с.
31. Подшивайлов Ф. Мотивація досягнення та рівень розвитку інтелектуальних здібностей старшокласників. Освіта та розвиток обдарованої особистості: *Щомісячний науково-методичний журнал*. № 4 (35). К., 2015. С. 42 – 46.
32. Романюк І. М. Навчальні тренінги як ефективний засіб формування комунікативних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»*. К., 2013. Вип. 192. Ч.2. С. 121–128.
33. Рудик Я.М. Додаткові освітні послуги для обдарованої молоді та їх класифікація. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Ніжин, 2005. № 4. С. 47–51.
34. Сейко Н. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Житомир, 2012. 260 с. 9. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків, 2008. 122 с.
35. Сенчишак Л.В., Сливінська Т.О. Психолого-педагогічний супровід роботи з обдарованою дитиною: методичний посібник. Миколаїв, 2008. 76 с.

36. Слободянюк Л. Програма пошуку обдарованих дітей шкільного віку. *К. Психолог*, 2003. № 8. С.36 – 39.
37. Слободянюк Л. Система пошуку обдарованих дітей. Слободянюк. К. *Просвіта*, 2004. 89 с.
38. Степенко Г., Бургін М. Обдаровані діти: навчання і розвиток. *Обдарована дитина*. 2000. № 3. С. 6 – 9.
39. Струтинська Г. Обдарованість і творчість: орієнтири взаємодії. *Психологічна газета*. 2007. № 14. С. 20–23.
40. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всесторонньо розвинутої особистості. К. : Міленіум, 2001. 212 с.
41. Сущенко Т.І. Характерні особливості обдарованих дітей. Початкова школа. 1998. №2. С.10 – 11.
42. Тадеєв П. Обдарованість і творчість особистості: американський підхід : монографія. Т.: Навч. кн.-Богдан, 2008. 240 с.
43. Трибулькевич К. Виховання обдарованих: гуманістичний аспект. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. *Збірник наукових праць*. Випуск 2. К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. 276 с.
44. Туріщева Л. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків: Видавнича група «Основа», 2008. 189 с.
45. Шемуда М. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 4. С. 146–150.
46. Юркевич В. Обдарована дитина: ілюзії і реальності. К. : Просвіта, 2000. 81 с.
47. Юркевич В. Про окремі типи обдарованості. *Завуч*. 2003. № 7–8. С. 17–20.
48. Яковчук М. Розвиток обдарованості: практичний досвід. *Обдарована дитина*, 2006. № 9. С. 23–25.

Анкета для визначення обдарованості

Інструкція: «Зараз Ви уважно будете слухати твердження, і якщо воно Вас стосується, то ставите «+» біля відповідного номера».

Результати заносяться у таблицю

1	8	15	22	29	36
2	9	16	23	30	37
3	10	17	24	31	38
4	11	18	25	32	39
5	12	19	26	33	40
6	13	20	27	34	41
7	14	21	28	35	42

1. Мені дуже подобається спостерігати, міркувати, порівнювати, шукати причину подій і явищ.
2. Мені легко вдається запам'ятовувати, вивчати вірші, виразно їх декламувати.
3. Я дуже люблю придумувати нові ідеї, фантазувати.
4. Мені дуже подобається організовувати забори, ігри, розваги з друзями.
5. Я маю багату уяву. Люблю малювати, оформляти газети і стіннівки.
6. Мені дуже подобається займатися улюбленим видом спорту, танцями.
7. Я часто відчуваю, як треба поводитися правильно в тій чи іншій ситуації.
8. Я люблю вчитися самостійно, здобувати додаткові знання.
9. Я уважний. Мені легко вдається дотримуватись правил.
10. Я часто приймаю незвичні, нестандартні рішення.
11. Гадаю, що зміг би впоратися з обов'язками старости класу.
12. Мені подобається брати участь у художніх виставках, конкурсах.
13. Я намагаюсь не пропускати конкурсів, спортивних змагань.
14. Я дуже чутливий до несправедливості, навіть, якщо це мене не стосується.
15. Я володію великим обсягом інформації. Маю багатий словниковий запас.
16. Я є досить спостережливим. Мені вдається легко відтворити побачене й почуте.
17. Мені легко вголос висловити свою думку, навіть якщо вона суперечить загальноприйнятій.
18. Я легко знаходжу спільну мову з людьми, вмю переконати їх, повести за собою.
19. Я люблю слухати музичні передачі, грати на музичних інструментах.
20. Я цікавлюся спортивними подіями щодня.
21. Мені подобається допомагати людям, піклуватися про них.
22. Я дуже допитлива людина. Мене вабить невідоме. Дружу з енциклопедіями
23. Мені легко вирішувати нові задачі відомими методами.

24. Я часто звертаю увагу на те, чого не помічають інші.
 25. Мені подобається давати доручення і домагатися їх виконання.
 26. Я людина з високими естетичними цінностями. Залюбки відвідую музеї, концерти, театри та кінотеатри.
 27. Я систематично займаюся спортом, відвідую гуртки, секції.
 28. Я поважаю себе і кожну людину, яка живе на Землі.
 29. Мені подобаються інтелектуальні передачі («Найрозумніший», «Еврика») і я хотів би стати їх учасником.
 30. Активна робота на уроці, виконання домашніх завдань забезпечують мені високі бали в школі.
 31. У моїй голові легко народжується багато думок і версій з будь-якого приводу.
 32. Мені легко вдається пояснити іншим, що і як треба робити.
 33. Мені легко вдається перевтілюватися. Я зміг би бути, автором.
 34. Після занять спортом чи танцями я завжди маю добрий настрій.
 35. Я вмію радіти за своїх друзів. Мені приємно привітати навіть суперника з перемогою.
 36. Я захоплююся людьми, які багато знають і розумію, що досягли вони цього власною працею.
 37. Мені подобається за допомогою вчителів відкривати нове, пізнавати невідомі сторони світу, що мене оточує.
 38. Я ніколи не чекаю дозволу чи вказівки для того, щоб почати виконувати улюблену справу.
 39. Мені легко вдається переконати інших, що моя ідея краща і корисніша.
 40. Мені подобається спостерігати за танцювальними конкурсами, відвідувати танцювальний гурток самому.
 41. Я впевнений, що заняття спортом чи танцями зміцнюють моє здоров'я, покращують мій зовнішній вигляд.
 42. Я не сприймаю глузувань і насмішок над іншими.
- Після заповнення таблиці дітям пропонується методика «Незакінчені речення».
- Інструкція:** «Не роздумуючи довго над варіантами, запишіть продовження речення, початок якого звучить так...»

1. Улюбленим моїм заняттям є...
2. Найближчим часом я хочу розвинути в собі
3. Моїм родичам подобається, коли я.. .
4. Я люблю себе...

Обробка результатів

Твердження першого рядка стосуються загальноінтелектуальних здібностей, схильності до самостійного здобування знань. У другому рядку об'єднані твердження щодо конкретно академічних здібностей, якостей дитини, які дозволяють їй добре вчитися з допомогою викладача. Твердження третього рядка стосуються творчих здібностей. У четвертому рядку об'єднані твердження щодо лідерських якостей. Твердження п'ятого рядка дають змогу виявити мистецькі

нахили. У шостому рядку запропоновано твердження для виявлення психомоторних здібностей (спортивних). Твердження сьомого рядка - для виявлення духовного потенціалу.

Позитивні відповіді у кожному рядку сумуються і максимальне значення для окремого індивіда свідчить про наявність тієї чи іншої здібності у нього. Обговорення результатів з учнями ведеться шляхом виготовлення карти класу. Діти на великому аркуші паперу малюють межі «країни свого класу». Вона містить 7 областей за назвами здібностей, які досліджувалися. Учні, у яких виявлено певні здібності, вклеюють чи вписують своє ім'я та прізвище у відповідну область.

При подальшому обговоренні з'ясовуються такі питання:

Чи задумувались ви колись про свої здібності?

Для чого людині даються здібності?

Як треба ставитися до своїх здібностей?

Які здібності ви хотіли б розвинути в собі?

Що таке талант?

Як можна розвивати свій талант?

Отже, обдарованість чи талановитість у основі своїй обов'язково включає наявність здібностей. Але для досягнення результату лише цього замало. Підліток мусить мати мотивацію, внутрішню потребу займатися певною справою, творчий підхід і самостійність.

Тому з батьками на батьківських зборах за результатами методики «Незакінчені речення» з'ясовується:

1. Що нового вони дізналися про свою дитину, її здібності, уподобання.
2. Наскільки співпадають дитячі захоплення і можливості з батьківськими вимогами і бажаннями.
3. Рівень самоприйняття дитини в даний час.

Для стимулювання творчої активності дитини батьки одержують пам'ятку

. Пам'ятка для батьків

1. Щодня глибше пізнавайте свою дитину. З'ясуйте її сильні й слабкі сторони. Спираючись на те, що дитина вміє робити добре - підтримайте її у вдосконаленні інших вмінь і навиків.
2. Забезпечте дитині максимальну самостійність у вирішенні завдань. Не давайте прямих вказівок щодо виконання. Хваліть за незалежність, творчість і доведення справи до кінця.
3. Не критикуйте за помилки, що трапляються в навчанні. Допоможіть зрозуміти причину і похваліть за активність.
4. Не стримуйте ініціативу дитини.
5. Всіляко стимулюйте творчість, пошук різних варіантів вирішення питань.

Режим дня учня

(до батьківських зборів)

Діаграма типового дня учня.

Скільки часу іде на сон?

Скільки занять?

Хатню роботу?

Спілкування з друзями?

Перегляд телепередач?

Спілкування з родиною?

Самотність?

Інше?

Чи всі сектори ви відмітили на діаграмі?

Чи сума годин становить 24?

Чи знаєте ви де зараз ваша дитина?

Чи знаєте ви друзів вашої дитини?

Чи впливаєте ви на вибір друзів?

Які предмети вашій дитині знадобляться у подальшому житті? Ваші пропозиції і побажання.

Анкета на визначення природжених умінь та талантів

Дана анкета покликана виявити природжені таланти і вміння дитини та спрямувати навчально-виховний процес так, щоб ці природжені якості розвинулись до рівня практичних умінь і навичок, які принесуть користь людині та суспільству. Анкета розрахована на учнів 5-8 класів, допоможе практичному психологу, класному керівнику виявити ті нахили, до яких прагне дитина за своєю природою. Взяття до уваги результатів анкети сприятиме індивідуалізації та особистісно зорієнтованому навчанню.

Інструкція

Перед вами 60 запитань. Відповіді на запитання позначаєте у клітинках: відповідь на перше питання в клітинці під номером 1, на друге – під номером 2 і т. д. Якщо з твердженням ви не згодні, ставте знак « - » , якщо ж згодні – ставте «+».

Запитання

Всі запитання починаються зі слів: «Чи подобається тобі...»

- 1. Вирішувати логічні завдання, знаходити швидко відповідь.
- 2. Випробовувати нові ідеї.
- 3. Швидко оволодівати новими знаннями.
- 4. Самостійно малювати ілюстрації, картини.
- 5. Співати на публіку.
- 6. Писати в якості поета чи письменника.
- 7. Приймати участь у виставах, спектаклях.
- 8. Конструювати моделі будівель, транспорту.
- 9. Завжди бути у центрі уваги оточуючих.
- 10. Грати в рухливі ігри, які вимагають швидкості та спритності.
- 11. Вирішувати математичні завдання.
- 12. Придумувати та втілювати різні винаходи.
- 13. Вчити напам'ять вірші.
- 14. Розглядати картини, скульптури, архітектурні пам'ятки.
- 15. Дивитись музичні конкурси, телепередачі.
- 16. Читати чи слухати, коли тобі читають.
- 17. Виступати в ролі актора.
- 18. Виготовляти нові речі зі старих.
- 19. Знайомитись з новими людьми.
- 20. Брати участь у спортивних змаганнях.
- 21. Відгадувати зашифровані слова, працювати з мовним матеріалом.
- 22. Створювати подарунки власноруч.
- 23. Відвідувати музеї, виставки.
- 24. Створювати композиції з дрібних матеріалів (бісеру).
- 25. Слухати епохальну музику.
- 26. Цікавитись походженням нових слів.
- 27. Копіювати людей, змінюючи інтонацію голосу.
- 28. Креслити схеми, таблиці.
- 29. Аналізувати вчинки та поведінку інших.
- 30. Здобувати перемогу в спортивних змаганнях.
- 31. Встановлювати зв'язок між причиною та наслідком.
- 32. Занурюватися з головою в заняття, яке цікавить.
- 33. Перекопувати й доводити власну думку.
- 34. Переставляти речі, предмети в кімнаті.
- 35. Займатися в танцювальній студії.
- 36. Купувати нові книги.

- 37. Розігрувати драматичні сцени.
- 38. Будувати, ремонтувати, лагодити щось самостійно.
- 39. Бути ведучим в заходах, подіях.
- 40. Займатися спортом у гуртках , секціях.
- 41. Розв'язувати складні задачі з логічним навантаженням.
- 42. Вирішувати проблему різними шляхами.
- 43. Цікавитися тим, що відбувається навколо.
- 44. Працювати з пластиліном, глиною.
- 45. Відвідувати музичні концерти, оперу.
- 46. Під час читання передавати емоції літературних героїв.
- 47. Зацікавлювати співрозмовника.
- 48. Вивчати комп'ютер.
- 49. Самому виконувати складні доручення.
- 50. Займатись силовими видами спорту.
- 51. Аналізувати різні події, ситуації.
- 52. Пропонувати власні ідеї.
- 53. Читати журнали.
- 54. Передавати в малюнках свій настрій.
- 55. Грати на музичному інструменті.
- 56. Детально про щось розповідати.
- 57. Свої відчуття передавати за допомогою міміки, жестів, рухів.
- 58. Читати видання про створення нових машин, механізмів.
- 59. Брати на себе відповідальність.
- 60. Брати участь у марафонах, забігах, велоїздах.

Бланк відповіді:

1	11	21	31	41	51
2	12	22	32	42	52
3	13	23	33	43	53
4	14	24	34	44	54
5	15	25	35	45	55
6	16	26	36	46	56
7	17	27	37	47	57
8	18	28	38	48	58
9	19	29	39	49	59
10	20	30	40	50	60

Обробка результатів

Підрахуйте кількість плюсів у кожному рядку. Результати запишіть збоку біля кожного рядка. Види обдарованості, що набрали більше плюсів, домінують.

1 рядок – **інтелектуальна**. Така людина здатна оперувати багатьма даними, вирішувати складні завдання, бути хорошим аналітиком, знаходити чіткі відповіді на будь-яке запитання;

2 рядок – **творча**. Така особистість отримує величезне задоволення від того, що з-під її рук виходять справжні витвори. Вона вміє "з нічого" зробити шедевр. Такій людині приносить задоволення усе, що вимагає власного рукотворення;

3 рядок – **наукова**. Людина, якій притаманна наукова сфера обдарування може втілити в життя новітні ідеї, бути першопрохідцем у сфері науки, освіти, будівництва та конструювання. Її наполегливість та праця можуть принести добрі плоди не лише їй самій, а й людству загалом;

4 рядок – **художня**. Люди, яким притаманна дана сфера обдарувань є просто носіями краси. Вони відмінно оформлять інтер'єр, прикрасять будь-яку будівлю, чи робитимуть нереально гарні фото, а, можливо, навіть малюватимуть рекламу для якоїсь відомої компанії.

5 рядок – **музична**. Ці люди – душа кожного народу. Вони несуть пісню, музику – радість для кожного серця. Вдало використовуючи власний голос чи відчуття ритму вони тануть композиторами, виконавцями або навіть відкриють власне пісенне шоу;

6 рядок – **гуманітарна**. Люди цієї сфери мають дивне чуття мови. Написати твір? Вірш? Казку чи й цілу книгу? Та це ж простіше-простого! Таке враження, що в них у запасі мільярди слів і вони вдало застосують кожне з них у потрібний момент. Ці люди – природжені оратори. Силою слова вони можуть досягти будь-чого;

7 рядок – **акторська**. Люди, яким притаманна ця сфера обдарувань, просто майстри перевтілення. Жодне свято без них не може обійтися, адже вони здатні зробити просто казку! Ще – вони майстерні телеведучі, диктори та коментатори. Але будьте з ними обачними – адже ніхто не знає, коли вони просто вдало грають свою роль);

8 рядок – **технічна**. Ці люди – просто знахідка у питаннях конструювання, будівництва, проектування та створення чогось нового. Вони вміють розраховувати, продумувати на три кроки вперед, але висловлюватись їм простіше у фактах і цифрах;

9 рядок – **лідерська**. Люди цієї сфери природжені організатори. Вони легко створюють навколо себе команду, вправно розподіляють ролі, вміло організують, заохочують, спрямовують. Це – природжені керівники;

10 рядок – **спортивна**. Ці люди власними зусиллями звикли досягати успіху. І їм усе під силу, адже вони противники шкідливих звичок і активні співучасники здорового способу життя.